

Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Sarayında Nişanlarla Takdir ve Taltif Edilen Ressam Ayvazovski'nin Bilinmeyenleri

Fatma Ürekli*

ÖZET

Rus Çarı Aleksandr'ın himayesinde sanat faaliyetlerini sürdüren ve Rus donanmasının başressamlığına getirilen İvan Konstantinoviç Ayvazovski, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid dönemlerinde İstanbul'a gelerek Osmanlı sarayı için resimler yapmış ve maharetinden dolayı taltif edilmiştir. Üç tarafı denizlerle çevrili eşsiz güzelliğe sahip İstanbul şehrinin, fırtınalı denizlerin ressamı Ayvazovski için bir cazibe merkezi olmasının yanı sıra, burada eserlerini de teşhir ettiği bilinmektedir.

Binlerce tablo yapan Ayvazovski, Ermenilerin ve Rusların millî bir sanatkârı olarak tanınmakla birlikte, uluslararası kabul gören ve itibar edilen bir ressamdır. Ayvazovski'nin uluslararası ebedî mirası olan Türk, Rus ve Ermeni tarihine dair tabloları, günümüzde farklı müzelerde sergilenmektedir. Ressamın çok sayıdaki eserleri arasında özellikle İstanbul'a geldiği dönemlerde yaptığı manzara resimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Hayatının son evresinde Kefe'de Ermeniler lehinde ve Osmanlı Devleti aleyhinde giriştiği propaganda faaliyetleri her ne kadar Ayvazovski'nin Osmanlı sarayı ile ilişkilerinde bir kırılma noktası oluşturmuşsa da, ressamın sanatçılığı ve eserleri Türk toplumunda propaganda faaliyetlerinden daha etkili olmuştur.

Bu çalışmada, resimleri Osmanlı saray çevresinde büyük beğeni kazanan Ayvazovski, farklı yönleriyle değerlendirilmektedir. Ressama gösterilen itibar, ihsan ve iltifattan bahsedilirken, onun kısaca aile çevresi ve sanat faaliyetleri ile İstanbul'a olan ilgisi ve seyahatlerine de yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: İstanbul, Kefe (Feodosiya), İvan Konstantinoviç Ayvazovski, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid, Çar II. Aleksandr, Osmanlı, Rus, Ermeni

ABSTRACT

Performing his art under the auspices of the Russian Tsar Alexander II and being appointed as the head painter of the Russian navy, Ivan Konstantinovich Aivazovsky had been to Istanbul three times during the reigns of Sultan Abdulmejid, Abdulaziz and Abdulhamid, and was honoured for his drawings made for the Ottoman palace. Istanbul, a city of unique beauty which surrounded by seas on three sides, was both an attraction for Aivazovsky and a showcase for his paintings.

Having drawn thousands of paintings, Aivazovsky was not only a national artist of Armenians and Russians but also a character that had a global fame. As part of an international heritage, his paintings relating to Turkish, Russian and Armenian histories are exhibited in various museums. Among his numerous paintings, those landscape pictures that he drew during his days in Istanbul are particularly important. Though the propaganda Aivazovsky conducted in Feodosia against the Ottomans turned out to be a breaking point in his relations with the Ottoman palace, his art and work had greater influence among the Turks than the notorious actions he partook in.

In this study Aivazovsky, whose drawings highly appreciated in the Ottoman palace, is reviewed in various aspects. As well as mentioning about the esteem, honour and compliment shown for the painter, the paper also refers briefly to his family, artistic activities, his interest in Istanbul and his travels.

Keywords: Istanbul, Feodosia (Kefe), Ivan Konstantinovich Aivazovsky, Sultan Abdulmejid, Abdulaziz, Abdulhamid II, Tsar Alexander II, Ottoman, Russian, Armenian

Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyal alanlarda olduğu kadar sanat faaliyetleri bakımından da hareketli bir dönemdir. Rusya ile uzun süre devam eden savaşların bir neticesi olarak, Balkanlar başta olmak üzere muhtelif bölgelerde yaşanan kitleler halinde sürgünler ve göçler ülkede sosyo-ekonomik sıkıntılara yol açmıştır. Bir diğer husus ise bu dönemde ihtiyaç duyulan reformların uygulanması ile Osmanlı devlet ve toplum yapısında da önemli ölçüde değişmelerin meydana gelmiş olmasıdır.

Öte yandan Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalı ressamların en fazla seyahat etmek istedikleri kentlerin başında gelmekteydi. Bir görev maksadıyla olsun ya da olmasın belirli bir süre İstanbul'da yaşama fırsatı bulan ressamlar, başkentin manzarasını, toplum hayatının kültürel çeşitliliğini ve muhtelif yönlerini tasvir ederek adeta belgelemişlerdir. O dönemde bu tasvirler Avrupada oldukça rağbet görmekteydi.

Bununla birlikte, Avrupa'nın en meşhur ressamları tercih veya davet edilmek suretiyle belirli sürelerle Osmanlı sarayında istihdam edilmişler ve kendilerinden talep edilen eserleri hazırlamışlardır. Dolayısıyla, Osmanlı sarayında yerli sanatkarların yanında yabancı sanatkarların da devlet desteği ile sürdürdükleri faaliyetler sanat alanında önemli gelişmelere vesile olmuştur. Şüphesiz ki bunda, güzel sanatlara ilgi duyan ve sanatkarları himaye eden padişahların rolü büyüktür. Osmanlı hanedanına mensup şehzadelerin kendi temayüllerine ve istidatlarına göre güzel sanatların bir dalı ile meşgul olmaları âdet olduğundan birçok padişah ve şehzadenin çalışarak önemli eserler meydana getirdikleri de bilinmektedir.

Sultan Abdülmecid (1839-1861), Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde, birçok Avrupalı ressam kendilerine sağlanan imkânlarla rahat çalışma ortamı içerisinde, özellikle Osmanlı toplumunun sosyal ve kültürel hayatını, İstanbul manzaralarını kendi sanat tarzlarıyla yansıtmışlardır. Osmanlı sarayının yakın ilgisi çerçevesinde ressamlar, hazırladıkları eserler karşılığında her defasında taltif ve takdir edilmişlerdir.

Şehzadeliğinden itibaren güzel sanatlara ilgili olan Tanzimat devrinin zarif padişahı Sultan Abdülmecid, musiki ve hat sanatı ile de meşgul olmuştur. Resme karşı ayrıca istidat ve alakası bulunan Sultan Abdülaziz, saraya getirttiği yabancı ressamalara verdiği mevzuların krokilerini de kendisi çizmekteydi. Padişahın güzel sanatlara olan sevgisini öğrenen bazı sanatkarlar da bu dönemde, sefaretleri vasıtasıyla yaptıkları eserleri Osmanlı sarayına göndererek karşılığında bol ihsanlar almışlardır. Yurt içi ve yurt dışı seyahatlerinde padişah, maiyetinde ressamlar da bulundurmuştur. Sarayda istihdam edeceği ressamların Avrupa'nın en meşhurları arasından seçilerek getirtilmesini isteyen padişah, bunu elçilikler vasıtasıyla sağlamıştır. Ayrıca, sarayda zengin bir resim koleksiyonu oluşturmak üzere Avrupadan hususi olarak seçilen tablolar da getirtmiştir. Onun döneminde İstanbul'a gelen Batılı ressamların çalışmalarında yağlıboya ve suluboya eserler, eskisine oranla çok daha fazladır.

Sanatkar ve sanat hamisi Sultan Abdülhamid'in döneminde ise, sanatkarları himaye ve teşvik ortamı daha da güçlenmiştir. Yıldız Sarayı'nda istihdam edilen yetenekli ressamlar, manen ve maddeten büyük destek görmüşlerdir. Sultan Abdülhamid'in saltanatının ilk senelerinden itibaren İstanbul'da yerli ve yabancı ressamların faaliyetleri artmış, bazı sergiler de açılmıştır. Bilhassa suluboya resimlerden hoşlanan padişahın, Osmanlı donanma ve gemi resimlerine, deniz manzaralarına ilgisi vardı. Rus donanmasının suluboya ile hazırlanmış resimlerinden meydana gelen bir albümden etkilenerek Osmanlı beylik gemilerinin de bunun gibi resmedilmesini istemiştir. Sultan Abdülhamid, İstanbul'a gelerek eserler hazırlayan Rus donanmasının başressamı İvan Konstantinoviç Ayvazovski'yi nişanlarla taltif etmiştir.

Bu dönemde deniz resimleri yapan büyük ihtisas sahibi yerli ressamlar da yetişmiştir. Deniz ressamlığında üstün yeteneklerini ortaya koyan Resam Tahsin Bey (Diyarbakırlı), İsmail Hakkı Bey (Bahriyeli) ile Hüsnü Bey (Tengüz)'in bu alanda önemli eserleri vardır. Bahriye ressamı Hüsnü Bey

hatıralarında, Rusya'da deniz resimleri yapan çok yüksek sanatkarların olduğunu belirttikten sonra, Rus elçisinin Sultan Abdülhamid'e Rus donanmasının resimlerinden meydana gelen bir albüm takdim ettiğini de kaydetmektedir. Suluboya ile hazırlanmış ve litografi yapıldığı gibi temiz basılmış olan bu albümü Bahriye Nazırı'na veren padişah, o zamanki Osmanlı beylik gemilerinin de bu albüm gibi yapılıp yapılmayacağını sormuştur (1901). Bunun üzerine Ressam İsmail Hakkı, deniz matbaasında zırlı Osmaniy'e'nin bir resmini basarak işe başlamış, fakat sonra kendisinin Avrupa'ya gitmesi nedeniyle iş yarım kalmıştır. Müteakiben albümü inceleyen Ressam Hüsnü Bey, bir sene çalıştıktan sonra o zamanki Osmanlı donanmasını teşkil eden gemilerin resimlerini Ruslarinki gibi bir albüm halinde hazırladığı halde bazı sebeplerle basılması mümkün olamamıştır.¹

Bu çalışmada, üç padişah döneminde resimleri Osmanlı saray çevresinde büyük beğeni kazanan ve kendisine resimler ısmarlanan ünlü deniz ressamı İvan Konstantinoviç Ayvazovski, farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Maharetinden dolayı Ayvazovski'ye gösterilen itibar, ihsan ve iltifattan bahsedilirken, onun kısaca aile çevresi ve sanat faaliyetleri ile İstanbul'a olan ilgisi ve seyahatleri de değerlendirilmektedir.

Osmanlı Padişahlarının Takdirine Mazhar Olan Deniz Ressamı Ayvazovski

Üç tarafı denizlerle çevrili eşsiz güzelliğe sahip İstanbul şehri, deniz ressamı İvan Konstantinoviç Ayvazovski'nin ilgisini çekmiş ve adeta ona bir cazibe merkezi olmuştur. Rus Çarı Aleksandr'ın himayesinde sanat faaliyetlerini sürdüren ve Rus donanmasının başressamlığına getirilen Ayvazovski, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid dönemlerinde İstanbul'a gelerek saray için resimler yapmış ve eserlerini de teşhir etmiştir.

Avrupa'da da kısa sürede deniz ressamı olarak kabul ve itibar gören Ayvazovski'ye dair Avrupa

1 İ. K. Ayvazovski, *L'Orient Illustré*, 14 Novembre 1874

basınındaki haberlerde, "Ermeni-Rus ressam" ya da "Ermeni asıllı Rus ressam" ifadelerine yer verildiği dikkati çekmektedir. Osmanlı basınında ve resmî kayıtlarda ise 19. yüzyılın ortalarında Ayvazovski'den, "Rus ressam", aynı yüzyılın sonlarından itibaren de "Ermeni asıllı Rus ressam" ibaresiyle bahsedilmektedir. Asıl ilginç olan husus ise bu dönemdeki Rus basınında ressamın soyu ve aile kökeni ile ilgili farklı görüşlerin ortaya atılmasıdır.

Bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus basınında da ressamın soyu, ailesinin kökeni ve yerleştikleri yerlere dair muhtelif haberler ve bu haberlere dayalı, bilimsel temele oturmayan tartışmalar da yapılmıştır. Çarlık hükümeti döneminde, özellikle 1860-1870'lerde, Ayvazovski'nin Ermeni olmadığına dair vurgu yapılırken sonraları atalarının Osmanlı topraklarından batıya göç edenlerden olduğu ileri sürülmüştür.² 1878 tarihli *Ruskaya*

1 Hüsnü Tengüz, *Sanat Hayatım*, Yazma Nüsha, İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi, nr. 2394, 1948, s. 20-22.

2 V. A. Mikayelyan, "I. K. Ayvazovskiy i ego sootçestvenniki", *Lraber Hasarakakan Gıtutyunmeri*, Akademiya Nauk Armiyanskoj, Nr. 1, Erivan 1991, s. 64.

*Starina*³ dergisindeki bir makalede, ressamın dedelerinin Osmanlı topraklarından giden Ermenilerden olduğu ileri sürülerek kendisinin Türk kökenli olduğu iddiası da ortaya atılmıştır. Fakat Ayvazovski, şahsıyla ilgili öne sürülen iddialar ve söylentileri reddetmeye yönelik bir çaba içinde olmamıştır. Onun bu sessizliği, dedikodu mahiyetinde gördüğü bu tür iddiaları pek ciddiye almaması olarak izah edilmektedir.⁴ Kaldı ki kendisinin yaşadığı dönemde hakkında çıkan bu tür haberlere önem vermediği gibi kendi soyunun araştırılması ve kanıtlara ulaşması gibi bir talebinin bulunmadığı da bilinmektedir.

Benzer tartışmalar Ayvazovski'nin ölümünden sonra da yapılmış olmakla birlikte Türk kökenli olduğu yönündeki izahların gerçeği yansıtmadığına dair yazılar da yayınlanmıştır. Kuzmin, ressamın atalarının Türk kökenli olduğu iddiasını, Ayvazovski'nin anlatımlarına dayalı bir şekilde naklettiğini de belirtmektedir.⁵ Bu bakımdan ortaya atılan bu tür iddiaları gerçekçi bir şekilde açıklığa kavuşturacak tarihî kaynaklara ve belgelere ihtiyaç olduğu açıktır. Bununla birlikte, Kefe'de doğan Ayvazovski'nin soyunun 13-16. asırlarda Polonya'ya göç eden Ermenilerden olduğuna; Galıçya, Moldovya ve Batı Ukrayna şehirlerinde yaşayan atalarının 19. yüzyılın başlarında Kırım'a göç ettiklerine dair kanaatlerin genel kabul gördüğünü belirtmek gerekir.⁶

Ayvazovski'nin Aile Çevresi ve Kefe'de (Feodosiya) Geçirdiği İlk Yıllar

17 Temmuz 1817'de, Kefe'de doğan Ayvazovski, iki erkek ve üç kız çocuklu bir ailenin en küçüğü idi. Tüccar olan babası Gevork Ayvazyan'ın, Galıçya'dan ayrılıp bir süre Eflak ve Makedonya'da yaşadığıktan sonra Kefe'ye yerleşen Ermenilerden

olduğu anlaşılmaktadır.⁷ Birçok dile vakıf olan babası, burada hem ticaret hem de tercümanlık yapmıştır.

Kırım Yarımadası'nın güney kıyısında bulunan, Karadeniz'in küçük ve hareketli liman kentlerinden biri olan Kefe (Feodosiya), 1475'ten beri bir Osmanlı sancağı olup 1783'ten itibaren Rusya'nın idaresi altına girmiştir. Önemli bir ticaret merkezi olması dolayısıyla Müslümanlarla gayrimüslimlerin (Rum, Ermeni, Rus, Yahudi gibi) bir arada yaşadıkları, farklı dillerin konuşulduğu kozmopolit bir yerleşim yeridir.

Ermeni Kilisesi'nde vaftiz edilen⁸ Ayvazovski'nin kilise defterindeki Ermenice doğum kaydı, "Gevork Ayvazyan oğlu Ovanes (Hovhannes)" olarak ifade edilmiştir. İlköğretimini de Aziz Sarkis Kilisesi'nin okulunda tamamlamıştır.⁹ Bir müddet sonra babası, kendi soyadını "Gayvazovski", adını ise "Konstantin" olarak değiştirdiğinde, oğlunun Ermenice "Ovanes" yazılan adı da "İvan" olmuştur. Böylece ressamın adı Rus literatüründe, İvan Konstantinoviç Ayvazovsky, Ermeni literatüründe ise Hovhannes Ayvazyan olarak telaffuz edilecektir. Bununla birlikte kendisinin, sonraları bazı mektuplar ve tablolarında adını "Ovanes Konstantinoviç Ayvazovskiy-Ayvazyan" olarak¹⁰, 1844'te İtalya'da bulunduğu sıralarda ise "Giovanni Aivazovsky" olarak İtalyan tarzında yazdığı da bilinmektedir.

Ayvazovski'nin çocukluk yılları, ailesinin maddi sıkıntı içinde bulunduğu dönem olduğundan dolayı babası, ailenin ihtiyaçlarını temin etmek için ek işlerde çalışmak zorunda kalmıştır.¹¹ Ayvazovski'nin ağabeyi Gabriel, tarih, dil ve ilahiyat sahasına yönelirken, kendisi küçük yaşlardan

3 Pyotr Petroviç Karatigin, "İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy i ego Hudojestvennaya XLII-hletnaya Deyatelnost 1836-1878", *Russkaya Starina*, c. 21, S. 1-4, Petersburg 1878, s. 652.

4 Mikayelyan, a.g.m., s. 65.

5 Nikolay Nikolayeviç Kuzmin, *Vospominaniya o professore İ. K. Ayvazovskom*, Petersburg 1901, s. 6-8.

6 Mikayelyan, a.g.m., s. 68-70.

7 Karatigin, a.g.m., s. 653.

8 Mikayelyan, a.g.m., s. 59.

9 Mikayelyan, a.g.m., s. 59.

10 Ressamın kökeni ve soyadı hususunda bazı değerlendirmeler için ayrıca bkz. G. G. Arutyunyan, "O Proishojdenii Ovanesa Ayvazovskogo i Vidoizmenenii ego Familii", *İzvestiya Akademii Nauk Armiyanskoy SSR*, Nr. 2, Erivan 1965, Obşestvennıe Nauki, s. 89-94.

11 Nikolay Barsamov, *İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy K 150 Letiyu So Dnya Rojdeniya*, Moskova 1967, s. 3.

itibaren müzik ve resme ilgi duymaya başlamıştır.¹² Özellikle çizimleri ile resim yeteneğini ortaya koyarak sanat alanında eğitim fırsatlarını da yakalamıştır.

Kefe, tarihi ve coğrafi özellikleriyle Ayvazovski'nin sanatçı kişiliğinin gelişmesine önemli ölçüde etki etmiştir. O zamanlarda Güney Rusya'nın diğer çocukları gibi Ayvazovski'nin de çocukluk yılları denizde geçmiş, dolayısıyla resim tarzının oluşmasında ve ilerleyen yıllarda en güzel eserlerini vermesinde denizin önemli rolü olmuştur.¹³

Sanat Eğitimi ve Kariyeri

Çocukken yaşadığı evin duvarlarına kömürden çizimler yapan küçük Ayvazovski'nin yeteneği, babasının arkadaşı olan şehir mimarı Jacob Koch'un dikkatini çektiğinden resim üzerine perspektif gibi temel bazı bilgilere dair dersler alması konusunda kendisine yardımcı olmuştur. Bu arada yaptığı çizimlerin şehrin valisine ulaştırılması neticesinde vali, Ayvazovski ile yakından ilgilenerek onun eyalet başkenti Akmescid'de (Simferopol) eğitim almasını sağlamıştır.

Buradaki eğitim yıllarında zengin ve aristokrat bir ailenin oğlu ile olan arkadaşlığı, eskiz ve çizimlerinin St. Petersburg İmparatorluk Güzel Sanatlar Akademisi'ne ulaştırılmasına vesile olmuş, bunun üzerine Ayvazovski'nin talihi değişmiştir. Yeteneği takdir edilen Ayvazovski, mezuniyetinin ardından burslu olarak akademiye kaydedilmiştir (1833).¹⁴

Akademide, Ressam Maxim Vorobiev'den peyzaj dersleri gören Ayvazovski'nin sanatsal çizgisi de bu dönemde şekillenir. Vorobiev, resimlerinde atmosfer koşulları üzerinde duran ve açık hava resmini savunan bir ressamdır. Ayvazovski'nin de sanat hayatı boyunca eserlerinde atmosfer koşulları

ile ilgilendiği, bir bakıma hocasının üslubunu devam ettirdiği dikkati çeker. Eserlerinde, denizin ve atmosferin değişen tüm hallerini gözlemleyebilmiş ve yansıtmış, manzarayı atmosferle dolduran resimler yapmıştır. Henüz kariyerinin başında iken yaptığı deniz ve atmosfer koşullarını konu alan bir tablosu ile akademi sergisine katıldığında, başarılı bulunarak madalya ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca bu sergi vesilesiyle tanıştığı ünlü Rus Şair Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in şiirleri Ayvazovski'yi etkileyen unsurlardan biridir. Yine Fransız deniz ressamı Philippe Tanneur'ün yanında yardımcı olarak çalışması, yeteneğini geliştirmesi açısından önemli olmuştur.¹⁵

Başarılı genç ressam Ayvazovski, Çar I. Nikola'nın himayesi altında üstlendiği önemli görevler dolayısıyla farklı bölgelerde bulunmuştur. Çarın isteği ile Baltık donanması ve Finlandiya Körfezi'ne deneme seferi yapacak olan Prens Grandük Konstantin Nikolayeviç'e de eşlik etmiştir. Bu vazife, Ayvazovski'nin imparatorluk donanması ile yakın ilişkisinin başlangıcı olması yanında, denizin tüm hallerini yakından gözlemlemesi açısından oldukça önemlidir. Baltık Deniz Filosu'nun resimlerini de yapan ressam, ertesi sene (1837) Kırım'a, Kefe'ye geçerek burada deniz ve manzara resimleri yapmıştır.

Bu dönemde, Kafkas kıyı hattı ordularını idare eden N. Rayevski, Kefe'ye gelerek Ayvazovski'nin tablolarını görmüş ve ressamı Kafkasya'da yapılacak olan Rus donanması operasyonuna katılmaya davet etmiştir. 1839 yılında Kafkas kıyılarında yapılan bu operasyona katılan ressamın buradaki gözlemleri, bazı savaş konulu tablolarında ilham kaynağı olmuş; donanma ve savaş gemilerini tasvir eden tablolar da yapmıştır.¹⁶ Bu gezi vesilesiyle, amirallerle ve dönemin önde gelen kişileriyle tanışıklığı da onun şöhretinin yayılmasına vesile olmuştur.

12 M. S. Sarkisyan, "I. K. Ayvazovsky i Armiyanskaya Kultura", *Patma-Banasirakan Handes, (İstoriko-Filologičeskoy Jurnal)*, Akademiya Nauk Armiyanskoy, Nr. 4, Erivan 1963, s. 25.

13 Barsamov, a.g.e., s. 4.

14 "M. Jean Aivazovski Célèbre Peintre arméno-russe", *L'Orient Illustré*, nr. 89, 14 Novembre 1874, s. 289-290; Mikayelyan, a.g.m., s. 59.

15 Barsamov, a.g.e., s. 4-5; Mikayelyan, a.g.m., s. 59.

16 Barsamov, a.g.e., s. 6.

Avrupa'da Deniz Ressamı Olarak Kabul Görmesi ve Sergiler

Sanatını geliştirmek amacıyla Batı'nın önemli sanat merkezlerini ziyaret eden Ayvazovski, özellikle İngiltere ve Hollanda'da resim sanatı alanında incelemelerde bulunmuştur. 1840-1844 arasında dört yıl süreyle Avrupa'da bulunan ressam, İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, Hollanda ve Malta'da sanat faaliyetlerine katılmış; kendisinin sergilerde teşhir edilen eserleri çok ilgi görmüştür. 1840'ta İtalya'da bulunduğu esnada, *Kaos* adlı ünlü tablosunun Papa 16. Gregory tarafından Vatikan için satın alınması, St. Petersburg'da büyük yankı uyandırmıştır. Ressamın Rus basınında yer alan başarı haberlerinde, Rusya'nın Batı kültürüne armağan ettiği uluslararası düzeyde ilk ressam olduğuna vurgu yapan ifadeler kullanılmıştır. Zira, bir Rus ressamın Batı sanat çevrelerindeki başarısı, özellikle Batı uygarlığına dâhil olma sürecinde Rusya açısından önemlidir.

Ayvazovski'nin eserleri Paris'te, 1843 yılındaki sergisinde oldukça yankı uyandırmıştır.¹⁷ Yine Amsterdam'da da bazı çalışmalarını sergilemiştir (1844). Genç yaşta Petersburg, Roma, Floransa, Stuttgart Güzel Sanatlar Akademileri ile Amsterdam Güzel Sanatlar Akademisi'ne üye olmuştur (1848).¹⁸ Kendine has üslubuyla ve hızlı çalışma yöntemiyle Ayvazovski, zamanla dünyanın en büyük deniz ressamı olarak kabul edilmiştir. 1844'ten sonra Rus donanması ressamlığı görevi de ona yeni ufuklar açmıştır.

Rus Donanması Ressamı Ayvazovski

Rus donanmasının resmî ressamlığı görevine getirilen Ayvazovski, bu yeni vazifesi dolayısıyla pek çok farklı bölgeyi ziyaret etmiştir. Yunanistan ve Mısır'a gitmiş, Doğu Akdeniz'de pek çok kıyıyı resmetme imkânını bulmuştur. Bu arada, Rusya denizcilik tarihi için kendisinden istenilen bir dizi deniz ve gemi resimleri başta olmak üzere önemli tabloları tamamlamıştır. 1845'te Rus bilim adamlarının

¹⁷ *Laannée artistique*, Anné 1878, Paris 1879, s. 209.

¹⁸ Gustave Vapereau, *Dictionnaire Universel des Contemporains*, Paris 1858, s. 24; *L'Orient Illustré*, 14 Novembre 1874, s. 290.

2 İ. K. Ayvazovski, *Çeşme Deniz Muharebesi*, 1848, 195 x 185 cm, tuval üzerine yağlıboya (Keefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Tarihe "1770 Çeşme Faciası" olarak geçen 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Çeşme Körfezi açıklarında Osmanlı donanmasının yok edilmesini tasvir eden tablo

düzenledikleri Akdeniz coğrafya seyahatine katıldığı esnada Osmanlı memleketini de ziyaret etmiştir.

1868'de Kafkaslara yaptığı seyahatinde de resimler hazırlamış; bilhassa Tiflis'te kaldığı süre zarfında bölgenin doğasını tasvir eden on iki tablo yapmıştır. 1869'da ise Süveyş Kanalı'nın açılışına katılmak için Mısır'a gitmiştir.¹⁹ Müteakiben, Fransa ve İtalya (1872), İstanbul (1874), Hollanda, İtalya ve Fransa'ya (1878) seyahatlerde bulunmuştur. Kısaca, doğuda ve batıda farklı bölgeleri gezen ve hatta Amerika'da (1892) bulunan ressam, hem tecrübesini hem de şöhretini arttırmıştır.

Ancak, Ayvazovski'yi en fazla cezbeden ve eserlerine ilham veren yerlerden birisinin İstanbul olduğu açıkça görülmektedir. Batı Anadolu ve Ege Adaları gezisiyle, Osmanlı başkentine ilk kez gelen Ayvazovski, İstanbul'un muhteşem bir şehir olduğunu ifade ederek hayranlığını dile getirmiştir.

¹⁹ Barsamov, a.g.e., s. 21.

İstanbul'a İlk Gelişi ve Faaliyetleri: Sultan Abdülmecid Dönemi

Rus Coğrafya Cemiyeti'nin kurucusu Amiral F. Lütke kumandasındaki bir gemiyle Rusya Veliahdı Grandük Konstantin Nikolayeviçe eşlik eden Ayvazovski, Anadolu kıyıları, Ege adaları ve Doğu Akdeniz'i kapsayan bir seyahate çıktığında Truva, Bursa ve İstanbul'a uğramış; bu bölgelerin kroki ve çizimlerini de yapmıştır. Grandükle birlikte Bursa'da üç gün kalan ressam, Ermeni Marhasalığı'nda misafir edilmiştir.

İstanbul'a ilk defa 1845 Nisan'ında gelen ressam, Beylerbeyi Sarayı'nda Sultan Abdülmecid tarafından kabul edildiğinde, yaptığı eserler dolayısıyla ihsan ve iltifata mazhar olmuştur. İstanbul'da bulunduğu süre içinde Ermeni Marhasalığı'nda misafir edilen ressam, Patrik II. Mateos ile görüşmesini müteakiben Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi ve Yetimhanesi'ni de ziyaret etmiştir.²⁰

3 İ. K. Ayvazovski, *İstanbul Ortaköy'de Kahvehane*, 1846,
45,5 x 37 cm, tuval üzerine yağlıboya
(St. Petersburg Devlet Müzesi)

20 Pars Tuğlacı, *Ayvazovski Türkiye'de*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1983, s. 53.

İstanbul ziyareti sonrasında, 1846'da Karadeniz donanmasıyla bazı manevralara da katılmıştır. Bu arada Osmanlı padişahı tarafından verilen siparişleri de yapmıştır. Rus sarayı tarafından desteklenen ressam, bu dönemde doğduğu şehir olan Kefe'ye yerleşmiş (1846), sarayla olan bağlantılarını da kullanarak şehrin imarı, eğitim ve kültürel yönden geliştirilmesi yönünde faaliyetlerde bulunmuş; okul ve sanat galerisi açmıştır.

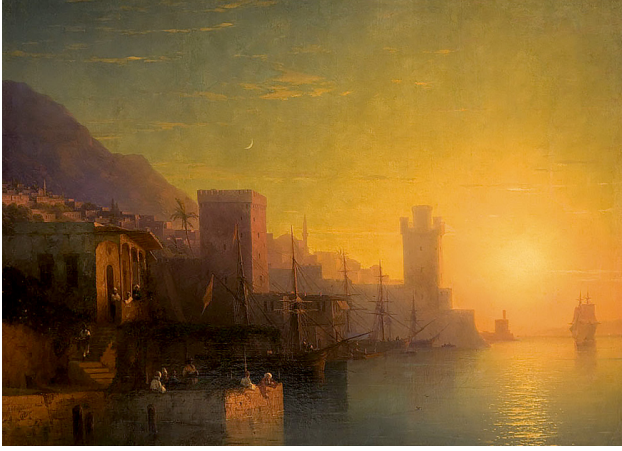

4 İ. K. Ayvazovski, *İstanbul Sahilinde Mehtaplı Bir Gece*, 1847,
64 x 52 cm, tuval üzerine yağlıboya
(Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

İstanbul'da özellikle gün batımı, gün doğumu ve yarı mehtaplı gece gibi mistik izlenimler, romantik eserlerine konu oluşturmuştur.²¹ Karadeniz kıyı manzaralarını ve kentlerini resimlemek için bir süre Kırım'da kalan Ayvazovski'nin İstanbul ve Odesa manzaralarını yansıtan tabloları, bu dönemde en dikkat çeken eserleridir.

21 Tuğlacı, a.g.e., s. 53.

Kırım Savaşı döneminde (1853-56) bir süre denizden uzakta bulunarak Harkov'da yaşayan ressam, Kırım Savaşı'na dair resimler yapmış ve sergilere katılmıştır. Savaş sonrasında ise Paris'e giderek 1857'de eserlerini teşhir etmiştir.²² Sergide, Rusya coğrafyasını yansıtan *Büyük Rusya'da Kış, Buğday Tarlaları, Bozkırlar, Günbatımı, Kırım Sahili Manzarası* (1857) adlı tabloları büyük ilgi görmüştür. Bu dönemde öne çıkan diğer eserleri, *Venedik Manzarası*, *Venedik'te Ermeni Rahipler* (1848), *Athos Dağı Eteklerinde Bir Fırtına*, *Rodos'ta Bir Türk Kahvesi* (1857) adlı tablolarıdır.

5 İ. K. Ayvazovski, *Rodos Adası*, 1861,
91 x 127 cm, tuval üzerine yağlıboya
(Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Delacroix ve Turner gibi büyük ressamların Ayvazovski'nin sanatını takdir edenler arasında bulunması önemli bir husustur. Paris'te büyük entelektüel merkezlerde kabiliyetini ve başarısını gösteren ressam, bir altın madalya yanında "Légion d'Honneur" nişanıyla ödüllendirilmiştir (1857).²³ Sonraları Hollanda, Osmanlı Devleti ve birçok farklı ülkelerden kendisine kıymetli nişanlar verilmiştir. Bu arada Rusya'da devlet konseyine üye seçilmiştir.

22 *Le Monde Illustré*, nr. 15, 23. 7. 1857, s. 5.

23 Louis Auvray, *Exposition des Beaux-Arts*, Salon de 1857, s. 72; *L'Orient Illustré*, nr. 89, 14 Novembre 1874.

Kırım Savaşı sonrasında, 1857 ve 1858 tarihlerinde olmak üzere iki defa daha İstanbul'a gelen Ayvazovski, yaklaşık ikişer hafta süreyle kentte kalmıştır. İstanbul'da bulunduğu esnada, saray ve çevresinden samimi ilgi gören ressam, bazı devlet adamları, aydın ve sanatkarlar ile dostluklar kurmuştur. Bunlar arasında Tanzimat devrinin önemli şahsiyetlerinden ve bir zamanlar Hariciye Nazırlığı yapan Keçecizâde Fuad Paşa da bulunmaktadır. Ayvazovski, Kefe'ye döndükten sonra da Keçecizâde Fuad Paşa ile mektuplaşarak ilişkilerini sürdürmüştür. Kefe'den gönderdiği 24 Kasım 1857 tarihli Fransızca mektubu, ressamın İstanbul'dan güzel hatıralarla ayrıldığı ve kendisine gösterilen samimi ilgiden memnuniyetinin açık bir anlatımı olup şöyledir:

"Aziz Ekselans,

Nazik mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım. Beni son derece duygulandıran iyi hatıralar için samimi teşekkürlerimin kabulünü rica ederim. İlk fırsatta size bir tablomu küçük bir armağan olarak göndermekle mutlu olacağım. Yeğeniniz Sara Kâmil Hanımefendi'nin el işleminin güzel bir hatıra olarak hep gözümün önünde durduğunu lütfen kendilerine söyleyiniz. Bu kış Feodosiya'ya gidiyoruz. Fakat şubat ayında bir ay için Petersburg'da kalmamız mümkün olabilir. Eşim, edindiği güzel izlenimler ve hatıralar için size teşekkürlerini bildirmemi istedi. En derin saygı ve sevgilerimi lütfen kabul buyurunuz efendim."²⁴

Ayvazovski, Avrupadan ülkesine dönüş yolculuğu sırasında, 1858'de tekrar İstanbul'a uğramıştır. Yaptığı tablolardan birini sefaret vasıtasıyla padişaha takdim ettiğinde, "Rusya devleti tebaası Ayvazovski'nin ashâb-ı hüner ve maarıftan bulunduğu, meşhûr ve mu'teber bir âdem olduğu cihetle iş bu eserinden dolayı mazhar-ı taltif olması şan-ı âliye muvafık olduğu" kanaatiyle, kendisine padişah tarafından dördüncü rütbeden Mecîdî Nişanı ihсан edilmiştir.²⁵ 16 Ocak 1858 tarihli Mecîdî Nişanı ih-sanı beratı şöyledir:

24 Tuğlacı, a.g.e., s. 58.

25 BOA, HR.MKT. nr. 224/6; BOA, İ.HR. nr. 151/7991; BOA, A.DVN.MHM. nr. 24/69; BOA, A.DVN. nr. 129/42.

“Nişân-ı Hümâyûn oldur ki

Rusya devlet-i fahîmesi tebaası mu'teberânından ve meşâhîr-i musavverinden işbu râfi'-i tevki-i refi'ü-şân-i hâkânî Ayvazovski'nin ashâb-ı hüner ve maârifden olmasıyla taltifen cânib-i celb-i mülûkânemden kendisine mecidî nişan-ı hümâyûnumun dördüncü rütbesinden bir kıtası inâyet ve ihsân kılınmış olmağla işbu berât-ı mekârim-simât-ı şehri-yârânem dahi tastîr ve îtâ' kılındı.”²⁶

6 İ. K. Ayvazovski, Boğaziçi'nde Kuleler, 1859, 107 x 161 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Bu dönemde Ayvazovski tarafından yapılan tabloların bir kısmı Yıldız Köşkü'ne asılmıştır.

Ayvazovski, Avrupa'dan ülkesine dönüş yolculuğu sırasında, 1858'de İstanbul'a olan seyahatini şöyle anlatmaktadır:

“1858 yılında, Fransa'dan Moskova'ya dönüş yolunda, İstanbul'da bulunduğum sırada, çok kibar ve eğitilmiş bir insan olan, İstanbul Baruthanesi'nde yönetici Sarkis Efendi'yi ziyaret etmişim. Onda misafir olduğum ilk akşam astarlanmış ince bir kâğıda büyük olmayan bir tablo çizdim ve kendisine hediye ettim. Sarkis Efendi bu tabloyu Sultan Abdülmecid'e takdim ettiğinde, padişah da bunu resim sanatına meraklı ve yetenekli olan kardeşi Abdülaziz'e hediye etmişti. Abdülaziz'in daha ziyade insan figürlü resimlere merakı vardı... Bundan beş yıl önce (1873)

Sarkis Efendi, Sultan Abdülaziz'in eşine hediye olarak İstanbul'da Güneşin Doğuşu adlı bir eserimi takdim ettiğinde, padişah daha ilk görüşte bu resmin bana ait olduğunu fark etmişti.

Bundan sonra, Sarkis Efendi örneğini saray mimarı Sarkis Bey takip etti. Hazırladığım bir tabloyu hediye olarak Sultan Abdülaziz'e sunduğunda, resmi çok beğenen padişahın birkaç tablomu daha almak istediği bana iletilmişti. Sarkis Bey'in Kıbrıs'a telgraf çekerek bu hususu bana bildirmesi üzerine, padişah tarafından satın alınmış olan dört tabloyu da İstanbul'a gönderdim. Padişahın siparişi olan tabloların konuları da Sarkis Bey vasıtasıyla bana bildirilmişti. Sultanın yaptığı çizimlerin üzerine kırmızı mürekkeple 'Hios (Sakız) Adası Kayalığında Fırtına' ve 'Karlı Dağlar' yazdım. İfade etmem gerekir ki, padişahın hayal gücü ve resim yeteneği başlı başına şairanedir. Bu sıralarda Sultan Abdülaziz için yaklaşık 15 adet tablo yaptım.

Bir süre sonra İstanbul'dan Sultan'ın huzuruna çıkmak için resmî davetiye almışım. İstanbul'a gidişe hazırlanırken birkaç tablo daha hazırladım; bunlardan birisi Dalgalar Üzerinde Parlak Gökkuşağıyla Dinen Fırtına idi...”²⁷

Davetli olarak İstanbul'a gelen Ayvazovski, Sultan Abdülaziz'in siparişiyle Dolmabahçe Sarayı için resimler yapmıştır. İstanbul'da Mimar Sarkis Bey'in evinde kalan ve bu süreç içinde Sultan Abdülaziz'in hazırladığı taslaklara göre altı resim üreten ressamın, geri kalan resimleri 1875'te Kefe'de tamamladığı anlaşılmaktadır.

Rusya elçisi N. P. İgnatief, Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz kurmak için askerî ve ekonomik vasıtaları yeterli görmeyerek ilmî, dinî, sosyal ve kültürel vasıtaları da kullanmaktaydı. Sultan Abdülaziz'in meşhur ressam Ayvazovski'nin resimlerine ilgi gösterdiğini bilen İgnatief, padişah adına ressamın bazı tablolarını sipariş etmişti. Daha sonra ise İgnatief'in daveti üzerine Ayvazovski İstanbul'a gelmiştir.

27 Karatigin, “İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy i Yivo Hudojestvennaya XLII-x Letnaya Hudojestvennaya (1836-1878) Deyatelnost”, *Russkaya Starina*, c. 23, S. 9-12, Petersburg 1878, s. 295.

26 BOA, A.DVN.MHM. nr. 24/69.

7 İ. K. Ayvazovski, *Rus Donanmasının 1771'de Kefe Önlerine Gelişi*, 62 x 173 cm, 1871, tuval üzerine yağlıboya
(Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Rus Çarı Aleksandr'ın Ressamı Ayvazovski İstanbul'da: Sultan Abdülaziz Dönemi

Kafkasya (1868), Mısır (1869), Fransa ve İtalya (1872) ziyaretlerinin²⁸ ardından Sultan Abdülaziz'in siparişlerini de yerine getiren ressam tekrar İstanbul'a seyahat etmiştir. Sultan Abdülaziz'e eserlerini takdim eden ve sipariş üzere tablolar yapan Ayvazovski, Ekim 1874'te bu defa Rus Büyükelçisi N. P. İgnatief'in davetlisi olarak İstanbul'a gelmiştir. Elçi İgnatief tarafından padişaha takdim edilen ressam, yeniden saray çevresinin ve İstanbul'un çeşitli tablolarını yapmıştır. Ayvazovski bu seferki gelişinde saray mimarı Sarkis Bey'in (Balyan) Kuruçeşme'deki konağında bir süre misafir edilmiştir.²⁹

Ayvazovski üç haftalık İstanbul ziyaretini şöyle anlatmaktadır:

“...Benim İstanbul'a gidişimle ilgili yerel gazetelerde 'Rusya'dan gelen General Ayvazovski, yakında başkentimizde olacak' başlığı altında haberler yapılmıştı. İstanbul gazetelerinin redaktörleri benim sivil rütbemi, nereden alındığı belli olmayan bir makeden yanlış aktararak yukarıdaki askerî rütbeye uyarlama yaparken 'ressam' ibaresini eklemeyi unuttular. Bu haber ise diplomatik bir anlaşmazlığa sebep

vermişti. İstanbul'daki İngiliz elçisi, Rusya Elçisi N. P. İgnatief'e müracaat ederek, 'General Ayvazovski kimdir ve hangi amaçla İstanbul'a geldi?' şeklinde sorular yöneltmişti. Vapurumuz Büyük Dere'ye vardığı zaman, N. P. İgnatief tarafından gönderilen bir haberci, elinde benim kendisine davet edildiğime dair bir yazı ile bana yaklaştı. İgnatief'in bu davetini kabul ettiğim esnada kendileri bana büyük bir nezaketle, gümrük muamelelerinden kurtulmak için İstanbul'a kadar kendi vapurunda gitmemizi teklif etti. Elbette ki bu teklifi memnuniyetle kabul ettim. İstanbul'a birlikte hareket ettikten sonra da İgnatief sarayda Sultan'ın huzuruna çıkmak için ayrıldı, ben ise Pera'ya gittim.

Benim padişaha takdimim ertesi gün saat on iki olarak tayin edildi. Tayin edilen saati beklerken bana eşlik eden konsolosluk birinci tercümanı Onou³⁰ Bey ve Sarkis Bey'le sarayın salonuna alındık ve kısa süre sonra Sultan Abdülaziz geldi. Düzenli kısa sakalı, müşfik bakışı, okşayıcı gülüşü ve iyi kalpli yüz hatları

28 1862 ve 1872'de Avrupa'da eserleri sergilenmiştir. (*Le Monde Illustre*, nr. 276, 26. 7. 1862, s. 55; *Le Monde Illustre*, nr. 1128, 9. 11. 1878, s. 295).

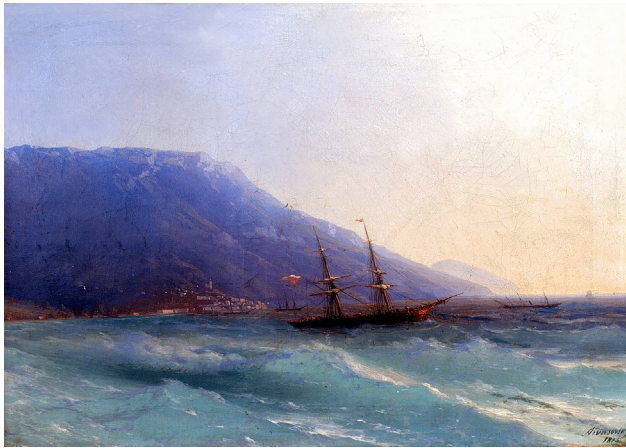
29 Tuğlacı, a.g.e., s. 53.

30 Moskova Lazarev Şark Dilleri Enstitüsü mezunu olan Mihail Konstantinoviç Onou (1835-1901), 1870-1880 döneminde İstanbul Rus Sefareti'nde birinci tercüman olarak görev yapmıştır. 1889'da ise Atina elçisi olmuştur. Şark meselesine dair bilgisi ile öne çıkan, oldukça tecrübeli bir diplomattır. Yine Balkan bunalımı ve Bulgar isyanı zamanında oldukça kritik roller de üstlenmiştir. (N. P. İgnatiev, *San-Stefano: Zapis-ki grafa N.P. Ignateva*; s. primeçaniyami A.A. Bashmakova i K.A. Gubastova -Petrograd, 1916 /<https://archive.org/details/san-stefanozapisk01ignauoft7page/98>)

daha ilk görüşte hoşuma gitmişti.³¹ Abdülaziz benimle Türkçe konuştuğunda, ben bu dili bilsem de, kendisi Türkçe cümlelerinde birçok Arapça kelime kullanınca Tercüman Onou Bey'in çevirisi gerekli oldu. Tablolardan sitayişle bahseden padişah, Avrupa seyahatleri esnasında bazı tablolarını aldığını, hatta gençliğinde ağabeyi Abdülmecid tarafından kendisine hediye edilen tablolarını da kopya etmeye çalıştığını ifade etti. Akabinde padişah, benimle kibar ve nazikçe vedalaşıp salondan ayrıldı.

Müteakiben salona bir kısım saray çalışanı girdi, benimle Tercüman Onou Bey'e kahve ikram edildi. Yaklaşık beş dakika sonra bu görevliler padişah tarafından çağrıldıktan sonra içlerinden birisi, kırmızı kadifeli küçük bir kutu getirdi. 'Sultan hazretleri bizzat size verilmesini emretti' diyerek bana takdim etti. Bana takdim edilen bu küçük sandığın içinde ikinci dereceden elmaslı Osmanlı Nişanı vardı.

Saraydan ayrıldıktan sonra doğrudan N. P. İgnatief'e gittim ve huzura kabulümün detaylarını kendisine aktarırken tarafıma verilen nişanı kendisine gösterdiğimde İgnatief, bunun haşmetli bir Osmanlı Nişanı³² olduğunu belirtti. Ayrıca, yabancılara nadiren verilen nişanlardan biri olan bu nişanın bana verilmesinin de Osmanlı sultanının yüce iyi niyetinin bir işareti olduğunu ifade etti.

8 İ. K. Ayvazovski, *Limanda Yelkenliler*, 1873, 30 x 40 cm, tuval üzerine yağlıboya (Deniz Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 2783)

Üç haftalık bu İstanbul ziyaretim esnasında, altı adet tablo hazırladım. Bunlardan ikisi, *Dalgalarda Giden Vapur* ve *Pazar Kayığı* adlı tasvirlerdir. Bu çizimleri Sultan Abdülaziz'in motiflerine göre yapmıştım. Kırım'a dönmemle birlikte sultana 15 adet tablo daha hazırlamıştım. Bunların yanında Petersburg Manzarası ve Moskova Kış Manzarası konulu iki tabloyu da hediye olarak takdim ettim. Hediye ettiğim bu iki tablo için padişah bana elmaslarla süslü kıymetli bir tütün kutusu hediye etmişti. Böylece, Sultan Abdülaziz'in sarayındaki tablolarımın sayısı 40'ı bulmuştu.³³

17 Ekim 1874'te İstanbul'a gelerek yaklaşık bir ay kalan ressama, önceden olduğu gibi bir hayli itibar edilmiş, basında kendisinden söz edilmiştir. *Şark* gazetesinin 18 Ekim 1874 tarihli nüshasının ilk sayfasındaki haberde; "Rusya İmparatoru Aleksandr'ın ressamı Ayvazovski" olarak ifade edilen ressamın İstanbul'a gelişinden şöyle bahsedilmektedir:

"Rusya imparatoru haşmetlü Aleksandr hazretlerinin ressamlarından Ayvazovski namında meşhûr bir ressam, bu kere berâ-yı seyr ü seyâhat Dersaadet'e vürûd etmiştir. Ressâm-ı mûmâ-ileyhin resimcilikte mahâretine mebnî imparator-ı müşârun-ileyh hazretleri tarafından kendisine general rütbesi verilmiştir. *Levant Herald* gazetesinin rivâyetine nazaran ressam-ı mûmâ-ileyh Rusya Sefiri General İgnatief cenabları mârifetiyle huzûr-ı şâhâneye takdîm olunacaktır."³⁴

Yalnız Ayvazovski bu haberde yer alan, kendisine "General" rütbesinin verildiği bilgisinin doğru olmadığını bizzat ifade etmiştir. Bununla birlikte, ressamın İstanbul'a gelişinin ertesi günü padişahın huzuruna çıktığını belirtmişse de aslında bu görüşmenin ancak birkaç gün sonra gerçekleşebildiği anlaşılmaktadır. Önce Rusya Sefiri İgnatief 20 Ekim 1874'te saraya kabul edilerek padişah ile hususi bir görüşme yapmıştır. Şüphesiz ki bu görüşme esnasında İgnatief, Ayvazovski'nin çalışmaları, hüneri ve mahareti konusunda bir hayli malumat da vermiştir.³⁵ Ertesi gün ise Hariciye Nazırı Arifi Paşa,

31 Karatigin, "İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy", s. 296.

32 Osmânî Nişanı, Sultan Abdülaziz zamanında, 1861'de ihdas edilmiştir.

33 Karatigin, "İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy", s. 297.

34 *Şark*, nr. 262, 7 Ramazan 1291-5 Teşrin-i evvel 1290, s. 1.

35 *Şark*, nr. 264, 10 Ramazan 1291-8 Teşrin-i evvel 1290, s. 1.

Büyükdere'deki Rus Sefareti binasına giderek Sefir İgnatief ile bir araya gelmiştir.³⁶ Bu görüşmeden bir iki gün sonra Ressam Ayvazovski, Sultan Abdülaziz'in huzuruna kabul edilmiştir (22 Ekim 1874). Bu kabul esnasında, Rusya Elçiliği baştercümanı ile o zamanlar Ebniye-i Seniyye Kalfası olan Sarkis Bey de hazır bulunmuştur. Padişah, Sarkis Bey ile Ressam Ayvazovski'ye ikinci rütbeden birer Nişan-ı Âli-i Osmânî ihsan ederek iltifatlarda bulunmuştur.³⁷ Kafkas Türkçesi ile konuşabilen ressam, bu özelliği ile saray çevresinde sempatiyle karşılanmış ve kendisine yakın ilgi gösterilmiştir.

9 İ. K. Ayvazovski, *Karadeniz'de Tahliyeciler*, 1874, 115 x 140 cm, tuval üzerine yağlıboya (Deniz Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 2464)

Sultan Abdülaziz ressamdan, Dolmabahçe Sarayı için genellikle İstanbul manzaralarından oluşan tabloları hazırlamasını istemişti. Padişahın bu siparişini yerine getirmek üzere kasım ayının ilk günlerinde ressamın emrine bir vapur tahsis edilerek Boğaziçi'ni gezmesi sağlanmıştır.³⁸ Gazetelerde ressamın, Abdülaziz'in yağlıboya bir portresini de yaptığı haberi

yayınlanmıştı. Yine Ayvazovski tarafından yapılan Sultan V. Murad'a ait bir portre (1874 tarihli) ise günümüzde Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır.³⁹

10 İ. K. Ayvazovski, *Denizde Fırtına*, 1874, 36 x 65 cm, tuval üzerine yağlıboya (Deniz Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 1907)

Bu seyahati esnasında Ayvazovski, Ermeni Patrikhanesi'ne de giderek patriği ziyaret etmiştir. İstanbul'da bulunduğu bu dönemde bazı genç ressamlar, Sarkis Bey'in konağında Ayvazovski'yi ziyaret ederek onun sanat alanındaki fikirlerinden istifade etmişlerdir. Ziyaret edenler arasında M. Civanyan, Kevork ve Viçen Abdullah Biraderler, Melkon Télémaque, Hovsep Samancıyan, Hovsep Çıracıyan, Mıgırdıç Melki-setekyan da bulunuyordu. Ayvazovski, kendisini ziyarete gelen genç sanatçılara çok çalışmalarını ve ancak bu suretle yeteneklerini ilerletebileceklerini nasihat ederek çalışma felsefesini şu şekilde dile getirmiştir:

“...Bilesiniz ki, sahip olduğum avantajları sürekli çalışma sayesinde elde edebildim. Benim için yaşamın anlamı çalışmaktır (...). Bununla beraber ben halâ doğanın öğrencisiyim ve içimde daima öğrenme eğilimi vardır. Doğanın görünümleri o kadar çok ve çeşitlidir ki 300 yıl daha yaşayacak olsam daima resimleyecek yeni bir şey bulurum. Cesaretim hiçbir zaman kırılmış değildir. Tek tesellim tuval ve fırçam olmuştur. Orada her şeyi unuturum... Kırk yıldan beri çalışıp üç binden fazla resim yapmışım, ama bunlar arasında sipariş üzerine yaptıklarımın sayısı 200'ü geçmez...”⁴⁰

36 *Şark*, nr. 267, 13 Ramazan 1291-11 Teşrin-i evvel 1290, s. 1.

37 BOA, İ.DH. nr. 691/48320; *Şark*, nr. 268, 14 Ramazan 1291-12 Teşrin-i evvel 1290, s.1; *Şark*, nr. 270, 16 Ramazan 1291-15 Teşrin-i evvel 1290, s. 1.

38 *Şark*, nr. 275, 23 Ramazan 1291-22 Teşrin-i evvel 1290, s. 1.

39 Tuğlacı, a.g.e., s. 54.

40 *Mamul*, 15 Ekim 1874 (İstanbul), s. 49-50 ve *Surhantağ*, 26 Nisan 1900 (İstanbul) tarihli Ermenice gazetelerden naklen Tuğlacı, a.g.e., s. 54.

Bu ziyarette bulunan Ressam Civanyan'ın deniz manzarası resimlerinde Ayvazovski'nin etkisi dikkati çekmektedir. Tasvir ettiği *Ayıışığında Eyüp* (1874) isimli tuval üzerine yağlıboya tablosu buna misal gösterilebilir.

18 Kasım 1874 Çarşamba günü Hariciye Nazırı Ahmed Arifi Paşa, Rus Sefareti'ne giderek Sefir İgnatiev ile tekrar bir görüşme yapmıştır. Ertesi günü de (19 Kasım Perşembe) Ressam Ayvazovski Rusya'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır. Ayrılmadan birkaç gün önce Sermimar Sarkis Bey ile birlikte padişahın huzuruna kabul edildiklerinde yine padişahın fevkalade iltifatına mazhar olmuştur. Bu sırada Ayvazovski'nin, ilkbaharda ailesiyle birlikte tekrar İstanbul'a gelerek yaklaşık bir iki ay süre ile kalmak istediği basında haber olarak verilmiştir.⁴¹

Ayvazovski, İstanbul'dan ayrılışını müteakiben, Hollanda, İtalya ve Fransa'ya seyahat etmiştir. Daha önce 1863'te Londra'da bir sergiye katılmış olan ressam, 1879'da Münih ve Petersburg, 1881'de Londra'da düzenlenen sergilerde eserlerini teşhir etmiş, Kefe'de bir sanat galerisi de açmıştır (1880). Avrupa'da ünü gittikçe yayılan ve basında kendisinden sıkça söz edilen Ayvazovski,⁴² Sultan II. Abdülhamid döneminde de İstanbul'a dört defa seyahat etmiş ve resimlerini sergileme imkânı da bulmuştur.

Meşhur Ressam Ayvazovski'nin İstanbul Sergileri: Sultan II. Abdülhamid Dönemi

Sultan II. Abdülhamid zamanında 1880, 1886, 1888 ve 1890 senelerinde olmak üzere dört defa İstanbul'a gelen Ayvazovski, eserlerini teşhir etme fırsatı da bulmuştur. 1880 yılında Beyoğlu'ndaki Rus Sefareti'nde sergilediği ve 26 parçadan oluşan koleksiyonu büyük ilgi görmüştür. Bu seferki gelişinde eşi ile birlikte Sultan Abdülhamid tarafından huzura kabulünde, eserleri ve yeteneği takdir edilen ressama, elmaslarla tezyin edilen bir nişan verilmiştir.⁴³

41 Şark, nr. 286, 10 Şevval 1291 - 7 Teşrin-i sani 1290, s. 1.

42 R. Jacques - Dr. İssaverdens, *Histoire de l'Arménie*, Venise, 1888, s. 252.

43 Tuğlacı, a.g.e., s. 55.

Ayvazovski, 1886 ve 1888 senelerinde iki defa olmak üzere İstanbul'a geldiğinde yine eserlerini sergilemiştir. Ressam, bu son sergisi dolayısıyla Osmanlı Devleti Hariciye Müsteşarı Artin Paşa (Dadyan)'ya yazdığı 29 Eylül 1888 tarihli Ermenice bir mektubunda, paşanın himayesini rica etmektedir. Sergiden elde edilen hasılatın yarısını hayır işlerine bıraktığını belirterek aynı serginin Paris'e de nakledileceğini bildirmektedir.

11 İ. K. Ayvazovski, *İstanbul'da Günbatımı*, 1899, 205 x 335 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)
Ayvazovski bu resmi, vefatından bir yıl önce hafızasından yararlanarak çizmiştir.

Ressamın, yeğeni Levon Mazirov vasıtasıyla düzenlenen bu sergisi çok rağbet görmüştür. Sultan II. Abdülhamid'in de ihsan ve iltifatına mazhar olan ressama birinci dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir.⁴⁴ Sergide, Ayvazovski'nin 24 eseri teşhir edilmiş olup, *Boğaziçi'nde Mehtabın Doğuşu*, *Boğaziçi'nde Osmanlı Zırhlı Gemisi*, *Gün Batımında İstanbul Görünümü* adlı üç tablosu İstanbul manzaralarını yansıtmaktadır. Ayvazovski, sergide yer alan eserleri arasında *Dinyeper'de Kasırgadan Sürüklenen Bir Koyun Sürüsü* (1884) adlı tablosunu (99,5 x 58,3) İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'ne hediye etmiştir.⁴⁵

44 BOA, İ.DAH. nr. 1110/86891.

45 Tuğlacı, a.g.e., s. 55.

Ayvazovski daha sonra da eşi ile birlikte 1890 Mayıs ortalarında tekrar İstanbul'a gelmiş ve iki hafta kalmışlardır. İstanbul'a gelişinin ilk günlerinde bir pazar günü eşiyle birlikte Kumkapı Ermeni Patrikhanesi'ni ziyaret ederek âyinde hazır bulunan Ayvazovski, Başpiskopos Horen Efendi ile bir görüşme yapmıştır. Ayrıca iki tablosu, bir köy okulunun açılışı yararına, İstanbul'da faaliyette bulunan Ermeni Birleşik Dernekleri tarafından piyangoya konulmuştur.

Daha sonra Cuma selamlığında da hazır bulunan ressama, Mâbeynci Emin Bey vasıtasıyla Sultan Abdülhamid'in selamı iletilmiştir. Müteakiben salı günü, eşiyle birlikte Yıldız Sarayı'nda padişahın huzuruna kabul edilmişlerdir.⁴⁶

Bu esnada padişaha iki tablosunu takdim eden ressam, birinci rütbeden Mecidî Nişanı ile taltif edilmiştir. Ayrıca kendisine murassa bir çekmece, eşine de mücevherler armağan edilmiştir. Şüphesiz ki bu hediyeler bir yabancı için manevi değerinin yanında maddi değeri yüksek hediyelerdir. Arından akşam yemeği için sarayda misafir edilen ressam, Başkâtip Süreyya Paşa ve Mâbeynci Emin Bey'le birlikte yemeklerini yemişlerdir.⁴⁷

Ayvazovski'nin Hazine-i Hümayûn (Enderun Hazinesi) Ziyareti

Ayvazovski, İstanbul'a bu son gelişinde, yabancıların yoğun ilgisini çeken hazine eşyasını da görmek istemiştir. Bilindiği üzere tarihî, manevi ve maddi değerlerinin yanı sıra her biri sanat eseri niteliğinde olan hazine eşyası, çok çeşitli türde eserlerden oluşmaktadır. Osmanlı padişahları, ecdad yadigârı olan bu hazineyi törenlerle seyrederek ve kendi saltanatları döneminde daha da zenginleştirmeye özen gösterirlerdi. Osmanlı padişahlarına ait değerli eşya ve paraların saklandığı Hazine-i Hümayûn binası günümüzde, hazine eşyasının sergilendiği yerdir. Topkapı Sarayı müze olduktan sonra, hazine eşyası (Topkapı Sarayı Hazinesi) sınıflandırılmış ve müze birimlerinin ana malzemelerini oluşturmuştur.

46 Tuğlacı, a.g.e., s. 55-56.

47 R. Ekrem Koçu, "Aivazovsky", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul 1958, s. 494.

Ayvazovski'nin eşi ve bazı arkadaşları ile birlikte 28 Mayıs Çarşamba günü Hazine-i Hümayûn'u ziyaretlerine müsaade edilmesi talebi Rusya Elçiliği vasıtasıyla iletilindiğinde müspet bulunmuş ve bu husus Hazine-i Hümayûn Kethüdâlığı'na bildirilmiştir.⁴⁸

12 İ. K. Ayvazovski, *İki Türk Gemisinin Brig Mercury'e Saldırısı*, 1892, 216 x 344 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Ayvazovski bu ziyaretten iki gün sonra, 30 Mayıs'ta Rus bandıralı Lazarev Vapuru ile Kırım'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır. 1892 senesinde bu defa Kuzey Amerika'ya seyahat eden ressamı burada etkileyen unsurların başında Niagara şelaleleri gelmektedir.⁴⁹

Evliliği ve Ailesi

1848'de Julia Graves adlı İngiliz bir kızla evlenen Ayvazovski'nin, bu evlilikten Elena, Maria, Alexandra ve Joanne adlarında dört kızı dünyaya gelmiştir.⁵⁰ Julia Graves ile Ayvazovski 1860 senesinden itibaren ayrı yaşamışlardır, ancak resmen boşanmaları 1877'de gerçekleşmiştir. Zira Aziz Eçmiadzin Kilisesi, Ayvazovski'nin birinci eşi İngiliz Julia Graves ile boşanmasına ancak 1877'de izin vermiştir. Ayvazovski'nin boşanma davasına dair dilekçesinden anlaşıldığına göre çiftin geçimsizliği,

48 BOA, TS-MA-E. nr. 241/52.

49 Barsamov, a.g.e., s. 19.

50 Mikayelyan, a.g.m., s. 63.

aralarındaki millet ve din farkından kaynaklanmaktadır. Ermeni Gregoryen Kilisesi'nde evlendiklerinden dolayı Eçmiyazın Kilise Meclisi'nin şartına uygun olarak, çocukları Ermeni kanununa göre vaftiz edilecektir. Lutheran olan hanımı Julia'nın ise çocuklarının Ermeni topluluğunda olmasını istememesi boşanmalarının sebebi olmuştur.⁵¹

13 Ressam Ayvazovski, eşi Julia Graves ve kızlarıyla (soldan sağa Alexandra, Maria, Elena, Joanne)

Daha sonra 1882'de Anna Nikitiçna Burnazyan (Sarkisyan) adlı Ermeni genç dul bir hanımla ikinci evliliğini yapan ressam, bu evliliğinde daha mutlu olduğunu yakın çevresine ifade etmiştir. Bu evlilik sonrası hayatında Ermeni milletinin meselelerine yakın ilgi gösteren ressamın, Ermeni toplumunun gündelik hayatının farklı yönlerini yansıtan pek çok tabloları da dikkati çekmektedir.

51 Mikayelyan, a.g.m., s. 63.

Öte yandan, Osmanlı topraklarında Ermenilere katliam yapıldığına inanarak Osmanlı aleyhinde propagandalar yapan ressam Ayvazovski, tablolarında bu tür konuları yansıtmaya gayret etmiştir. *Trabzon'da Ermenilerin Katliamı* (1895), *Marmara Denizi'nde Trajedi* (1897)⁵² ve benzer konulu daha birçok tablolar yapan ressam, propaganda faaliyetiyle de Bâbîâlî gündeminde yer etmişti. Dolayısıyla Rus donanması ressamı Ermeni asıllı Ayvazovski'nin, İstanbul'a yaptığı sıkça ziyaretleri ve faaliyetleri, bunların Rusya'nın Osmanlı Ermenilerine yönelik siyasetiyle de irtibatlı olabileceğini düşündürmektedir.

14 İ. K. Ayvazovski, *Portre/Karısı Anna Nikitiçna Ayvazovskaya* (1858-1944), 1882, 73 x 62 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Rusya'nın Eçmiyazın Katogikosluğu üzerinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren nüfuzunu artırdığını belirtmek gerekir.⁵³ Rus Çarlığı, özellikle

52 Sarkisyan, a.g.m., s. 30-31.

53 Eçmiyazın Kilisesi ile Rus Çarlığı arasındaki resmi ilişkilerin başlangıcı 18. yüzyılın ikinci yarısındadır. Bu konuda bkz. Ayna Askeroğlu Arslan, "Eçmiyazın Katogikosluğu ve Rusya Devleti Arasındaki İlişkilerin Başlangıcı", *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/1, İstanbul 2016, s. 15-30.

Güney Kafkasya bölgesini ele geçirme ve yayılma siyasetinde Ermenileri araç olarak kullanmıştır. Rusya bütün Ermenileri, Eçmiyazın vasıtasıyla yönlendirmekten geri durmuyordu.⁵⁴ Rusya, Ermeni halkının Eçmiyazın Gregoryan Kilisesi ile aralarındaki güçlü bağı göz önünde bulundurarak Eçmiyazın Katogikosluğu⁵⁵ ile doğrudan münasebetlerin gelişmesine büyük önem vermiştir. Katogikoslara birtakım ayrıcalıklar tanıyarak Ermeni halkı üzerinde kontrolünü arttırmayı hedeflemiştir.

Ressamın ağabeyi Gabriel Ayvazovski'nin de bir dönem Eçmiyazın üzerinde etkisinin olduğu bilinmektedir. 22 Mayıs 1812'de Kefe'de doğan Gabriel, Avrupa ve Doğu Dilleri Profesörü, felsefe ve teoloji uzmanıdır. 1826'da, Venedik yakınlarında bulunan Mekhitaristlerin dünyaca meşhur San Lazzaro Manastırı'na (St. Lazer Manastırı) dinî eğitim için gönderilen Gabriel, başarılı bir eğitim süreci geçirerek mezun olmuştur (1854).

1857'de Paris'e gitmiş ve burada Grenelle Ermeni Koleji'ni kurmuş, Ermeni tarihi ve lisanı hakkında dersler de vermiştir. Gabriel Ayvazovski, *Kısa Rusya Tarihi* ve *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Ermenice 2 cilt) kitaplarını yazmıştır. Venedik'teki Ermeni Manastırı'nda *Pazmaveb* adında edebî ve bilimsel bir dergi çıkartıp altı yıl boyunca bu derginin yöneticiliğini yapmıştır. Yine, Venedik'te Ermeni Manastırı'nın altı yıl boyunca başkanlığını yapmış, Ermeni edebiyatı ve dili üzerine bilimsel incelemeler ve yayınlarda bulunmuştur.⁵⁶ Moskova

Şark Dilleri Enstitüsü'nün Asya Topluluğu üyesi seçilen Gabriel, öğrencisi olduğu meşhur tarihçi ve teolog P. Jean-Baptiste Aucher'in yazmış olduğu *Ermeni Dili Sözlüğü*'nün başyardımcılarından biri olmuştur. Öte yandan on levhadan oluşan deri üzerine çizilmiş bir *Ermeni Atlası* ile 1855'te Paris'te yayınlanan bir Fransız Ermeni dergisi olan *Massis'in Güvercini* de Gabriel Ayvazovski tarafından ortaya konmuştur.⁵⁷

1867'de Eçmiyazın Kilisesi tarafından "Yebisgobos", 1871'de ise "Baş Yebisgobos" ilan ve tasdik edilerek Katogikosluk Sinodu'na üye tayin edilen⁵⁸ Gabriel, 8 Nisan 1880'de Tiflis'te ölmüştür.⁵⁹

Ayvazovski'nin Değişen Manzarası: Ermeni Propagandası

Ressam Ayvazovski'nin Osmanlı sarayı ile ilişkileri, 1890'daki son İstanbul ziyareti sonrasında farklı bir mahiyet almıştır. 1890'daki son İstanbul ziyaretinin ardından Kefe'ye dönerek orada yaşayan Ayvazovski, Ermeniler lehinde ve Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda faaliyetlerine girişmiş; birçok kez tahrik edici konuşmalar yapmıştır. Bir Ermeni Beyliği oluşturulması için Osmanlı memleketinde yaşayan Ermenileri ayaklanmaya teşvik maksadıyla Aralık 1895'te düzenlediği hususi bir ziyafette, Osmanlı padişahı ve hükümeti aleyhinde tahrik edici ve hakaret dolu ifadelerde bulunmuştur.⁶⁰

1858, s. 23; *L'Orient Illustré*, nr. 89, 14 Novembre 1874.

57 *L'Orient Illustré*, nr. 89, 14 Novembre 1874, s. 290.

58 Maria-Nicolas Bouillet, "Gabriel Aivazovski", *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris 1900, s. 1234.

59 *Bulletins de la Société d'anthropologie et de biologie de Lyon, Fondée le 10 Février 1881*, 1896, s. 71'de G. Ayvazovski'nin portresi yer almaktadır.

60 BOA, HR.SYS. 2771/84; HR.SYS. 2858/74; Osmanlı padişahı tarafından kendisine verilen madalyalar için hakaret dolu ifadelerde bulunduğu dair bilgiler için ayrıca bkz. Sarkisyan, a.g.m., s. 30-31; Arutyunyan, a.g.m., s. 90-91; K. O. Kurginyan, "Ovanes Ayvazovskiy (K. 150. Letiyu So Dnya Rojdeniye)", *Patma-Banasirakan Handes, (İstoriko-Filologičeskoj Jurnal)*, Nr. 2-3, Erivan 1967, Akademiya Nauk Armiyanskoj, s. 187-194; 8 Eylül 1896'da Ermeniler lehinde, Türkler aleyhinde propaganda faaliyetlerinde bulunduğu ve Osmanlı padişahının verdiği nişanları istemediğine dair bilgiler için bkz. Mikayelyan, a.g.m., s. 62.

54 Rusya, uygulamaya koyduğu yeni düzenlemelerle aynı kilisenin bütün dünya Ermenilerinin ruhani merkezi olduğunu kabul ettirmeye çalışıyordu. Osmanlı Ermenileri üzerindeki şuurlandırma faaliyetlerinde Eçmiyazın'ın faaliyetlerini sıkı kontrol altında tutuyordu. Diğerlerine göre eskiliği, katogikoslara genel seçim yoluyla atanması ve Ermenilerin Sis ve Akdamar katogikosluklarından daha fazla isim yapmasına yol açmış; İstanbul'daki Ermenilerin de başvuru merkezi olmuştur. Yusuf Sarınoy, "Rusya'nın Türkiye Siyasetinde Ermeni Kartı (1878-1918)", *Akademik Bakış*, c. I, S. 2, Yaz 2008, s. 81.

55 Eçmiyazın Katogikosluğu, Ermenilerin en üst dinî makamı, bir nevi "Ermeni Papalığı" olarak faaliyette bulunmuştur. Katogikosluk, Revan, Kars, Beyazid, Erzurum ve havalisi ile 17. yüzyıl sonlarından itibaren İstanbul Ermenilerinin de ruhanî mercii olmuştur. Bu makamda bulunan en yüksek ruhanî lidere "katogikos" denilmektedir.

56 Vapereau, *Dictionnaire Universel des Contemporains*, Paris

Hatta daha da ileri giderek, gerek kendisine ve gerekse hanımına verilmiş olan nişanları davetliler önünde yere atması gibi, bölgedeki Osmanlı şehbenderinin ifadesiyle “küstahça muameleye” bile cüret etmiştir. O zamanlar bunu tespit eden ve hazmedemeyen Kefe şehbenderi, Rusya Hariciye Nazırı Prens Lobanov nezdinde teşebbüse geçerek bu konuda uyarıda bulunmuştur. Prens Lobanov, ressamın bu tavrından çok müteessir olduğunu ve durumu Dâhiliye Nezareti'ne kesinlikle bildireceğini beyan etmiştir.

Bu hususta Kefe Şehbenderliği'nden Petersburg Sefareti'ne gelen 28 Aralık 1895 tarihli raporun muhtevası şöyledir:⁶¹

“Kefe sakinlerinden ve Ermeni milletinden olup birkaç gün önce Petersburg'a hareket etmiş olan Ressam Ayvazovski, geçenlerde konutunda birkaç aileye vermiş olduğu ziyafette, Osmanlı hükümetinin idaresizliğinden dolayı Osmanlı askerleri ile Kürtlerin ve diğer İslâm ahalinin Ermenilere zulmettikleri ve onları katlettikleri, bu durumdan da bütün Avrupa devletlerinin müteessir olduklarını, dolayısıyla Osmanlı hükümeti nezdinde ciddi ve şiddetli girişimlerde bulunmayı bir vazife addettiklerini belirtmiştir.

Yakın zamanda Ermenistan'da bir prenslik teşkili hususu kesin olarak düşünüüyorsa da, şayet bu teşebbüs semeresiz kalırsa, İstanbul'da meskûn seksen bini aşkın Ermeniler ve Anadolu ile yabancı memleketlerinde yerleşmiş bulunan birkaç milyon Ermeniler bizzat silahlanarak vatanlarını kurtarmak uğrunda can ve mallarını feda etmeye ittifak ettiklerini de sözlerine eklemiştir.

Daha da ileri giderek, Osmanlı Devleti ve İslâmiyet aleyhine birtakım hezeyanlarda bulunmuş; düşmanca sözler sarf ettikten sonra, daha önceleri padişah tarafından uhdesine ihsan buyurulan birinci ve ikinci rütbelerden nişanları bundan böyle taşıma tenezzülünde bulunmayacağını, hatta eşine ihsan buyurulan ikinci rütbeden şevkat nişanını dahi taşımasına müsaade etmeyeceğini mecnun ve rezil bir tavırla söyleyerek konuşmasını sonlandırmıştır. Müteakiben, nişanları tahkirâne bir şekilde

yerlere attığında, davetlilerin hepsi onun bu melun muamelesini nefretle izlemişlerdir.

Nişanlardan birini kızına broş yaptırmak üzere Madam Bertina adında bir kadın evine götürmüş, diğer nişanları da Ayvazovski'nin yeğeni Mazirov'un ortaokul talebesi olan oğlu oynamak için göğsüne takarak okula alıp götürmüştür. Bu olaylara tiksinti ve hayretler içinde şahit olan Kefe Gümrük Nazırı, Şehbenderhaneye acele bir şekilde gelip müteessiren ve müteessifen arz etmiştir.

Devlet ve millet-i necîbe-i İslâmîyye aleyhine dil uzatarak bu nişanları nefretle yerlere atması, Osmanlı milletine muhabbeti bulunanlar arasında olağanüstü bir tesir yaptığı gibi birçok yabancılara da son derece çirkin görünmüştür.”

Kefe şehbenderi ayrıca, ressamın bu şekilde hakaret dolu harekete cüret etmesinden dolayı Rus hükümeti nezdinde haddinin bildirilmesi ve cezalandırılması dışında, Osmanlı Devleti'nin şanına layık bir şekilde, nişanların geri alınması hususunda gerekli teşebbüslerde bulunulması için müsaade istemiştir.

Bunun üzerine Petersburg Sefiri, ressama verilen Osmanlı nişanları ile hanımına verilen ikinci rütbeden Şefkat nişanının geri alınmasını Osmanlı hükümetine teklif etmişse de⁶² böyle bir uygulamanın yapıldığına dair resmî bir belgeye henüz rastlanmamıştır. Ancak günümüzde, Ayvazovski'ye ait olduğu belirtilen bazı Osmanlı nişanlarının, Rusya'da bir sergide teşhir edildiği haberlerine rastlanmakla birlikte bunları görme imkânımız olmamıştır.

Ancak Petersburg'da Tsarskoe Selo Devlet Müzesi'nde bir katalogda, depolanan ve sergilenen eserlerin bir kaydı bulunmaktadır. Yıllık olarak güncellenen bu kataloglar tamamlanmamış olup çalışmalar sürdürülmektedir. Burada bir sergide yer alan beşinci ve birinci derece Mecîdî Nişanı madalyalarının görselleri verilmiş olup özellikleri açıklanmaktadır. Fakat madalyaların kime ait olduğu belirtilmemiştir.⁶³

62 BOA, HR.SYS. 2858/74; BOA, Y.A.HUS. 344/51.

63 Müze kataloğu için bkz. <http://goskatalog.ru/portal/#/collections?id=8482022>

61 BOA, Y.HUS. nr. 344/51.

15 İ. K. Ayvazovski, *Otoportre*, 1892,
225 x 157 cm, tuval üzerine yağlıboya
(Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Kefe (Feodosia) şehrinde Ayvazovski Sanat Galerisi'nde bulunan 1892 tarihli *Otoportre*'sinde (tuval üzerine yağlıboya, 225 x 157 cm), ressamın kendisini, Rusya Deniz Kuvvetleri'nin ressamı olarak giymeye hak kazandığı resmî üniformasıyla tasvir etmiş olduğu görülmektedir.⁶⁴ Resimde Ayvazovski, almış olduğu madalyaları da üniforma üzerinde resmetmiştir. Bu portrede, Sultan Abdülaziz'in 1874'te ihsan ettiği ikinci rütbeden Osmânî Nişanı, üniformanın sağ tarafında, beyaz şeridin altındadır.⁶⁵

64 Biyografi Aivazovsky http://kimmeria.com/kimmeria/feodosiya/museum_gallery_biography_16.htm

65 Ayvazovski'nin bu madalyalı otoportresi için bkz. Маркина, Людмила. Многоликий Айвазовский // Л. Маркина // Третьяковская галерея. -2017. - № 1. - С. 4-25; <https://www.tg-m.ru/articles/1-2017-54/mnogolikii-ayvazovskii>

Dolayısıyla, Sultan Abdülhamid'in böyle bir uygulamada bulunulmasını tensip etmediği kanaatindeyiz. Kaldı ki Sultan Abdülhamid, Ermenilerle yaşanan pek çok meselelere rağmen, -bu dönemde ve sonrasında- Ermeni sanatkârlara görev vermeyi sürdürdüğü gibi özellikle yetenekli ve hünerli Ermeni ressamlar Yıldız Sarayı'nda istihdam edilmiştir. Sarayda hizmete başlayan Ermeni resamlardan birisi de Onnik Meyaseryan Efendi'dir. Padişahın hizmetinde bulunan kadim bendegândan Kalemkâr Haçık Efendi'nin oğlu olan Onnik Efendi, irade-i seniyye ile ressam olarak sarayda görevlendirilmiştir (25 Ekim 1907).⁶⁶

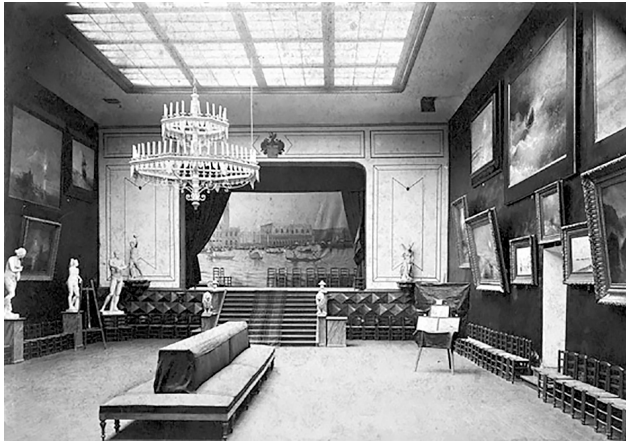
Ermeni Patrikhanesi tarafından Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya takdim edilen Onnik Efendi'nin iyi hal varakasında; "Onnik Efendi'nin hüsnü hizmetine devam eden kadim bendegândan Kalemkâr Haçık Efendi'nin oğlu olduğu, pederi gibi hüsnü hizmet edeceği" belirtilmektedir. Ayrıca, "ihtiyacı olan maaşının da tahsisi ve ihsanı hususunda vasıta ve yardımcı olunması" bilhassa rica edilmektedir. Onnik Efendi daha önce yapmış olduğu bir tablosunu Hariciye Nazırı Tevfik Paşa vasıtasıyla padişaha takdim etmiş, ressamlıkta hünerli ve yetenekli bulunarak istihdam edilmiştir.

Ressamın Kefe'ye Hizmetleri ve Yaşadığı Topluma İlgisi

Kefe'ye sevgi ile bağlı olan ressam, şehrin güzelleşmesi ve kalkındırılması için de çalışmıştır.⁶⁷ Çeşmeler, okullar, demiryolu ve liman inşaatı, şehre su getirilmesi gibi kent gelişimine katkı sağlayan girişimlerde ve bazı sosyal faaliyetlerde bulunmuştur. 1853 yılında, kent çevresinde arkeolojik kazılara katkı yapan Ayvazovski, burada bir Arkeoloji Müzesi'nin kurulmasına da öncülük etmiştir. Ressamın Kefe'ye yaptığı katkıların en önemlilerinden birisi de, resim galerisi ile içindeki tüm sanat eserlerini miras olarak bu kente bırakmasıdır.

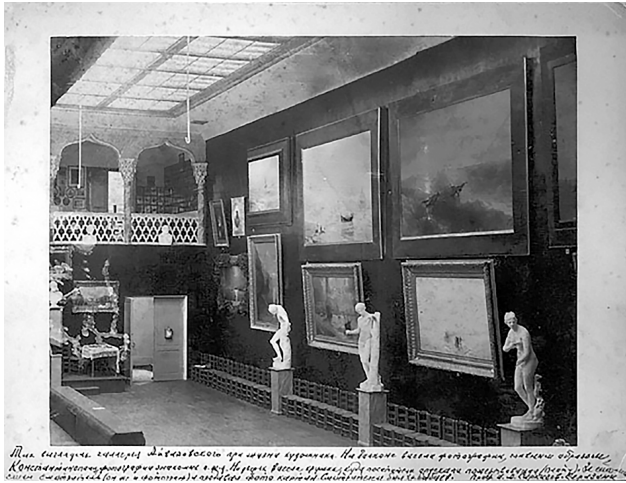
66 BOA, Y.PRK.HR. nr. 35/63.

67 Sarkisyan, a.g.m., s. 25; Mikayelyan, a.g.m., s. 59.

16 Ressam Ayvazovski döneminde Resim Galerisi'nin bir salonu

Maddi katkılarının yanı sıra, bazı yapıların doğrudan kendisi tarafından projelendirilmesi, Ayvazovski'nin ressamlığının yanı sıra mimar ve tasarımcı yönünü göstermesi açısından önemlidir. Hatta Sanat Evi ile buna bağlı Sanat Galerisi'nin planlarını da bizzat çizerek inşa ettirdiği bilinmektedir. Kendini tamamen doğduğu kent Kefe'ye adanmış son yıllarında yaptığı en önemli girişimlerden biri, bu kente Subaş'ta bulunan kendi arazisindeki doğal kaynaktan su getirtmesidir. Bunun üzerine kent halkı da onun adına bir çeşme yaptırarak minnettarlıklarını göstermek istemişlerdir.

17 Ressam Ayvazovski zamanında Resim Galerisi'nin bir salonu

Bir süre sonra, Ayvazovski Çeşmesi olarak anılan bu yapının işlevinin değiştirilerek restorana dönüştürülmesi sanatçıyı üzmüşse de bu defa

çizimini kendisinin yaptığı yeni bir çeşme inşa ettirmiştir. Bu çeşmenin suyunun da ressamın yine Subaş'taki arazisinden getirildiği söylenmektedir. Ressamın kendisi tarafından, 1888'de yaptırılan bu çeşmenin üzerinde "İ. K. Ayvazovski'nin Çeşmesi" yazılıdır.⁶⁸

Daha önceleri de, 1867 yılında Bursa'da yangına uğrayan Ermeni Kilisesi için *Aziz Georgi* tablosunu resmeden Ayvazovski, bu dönemde de Ermenilere özellikle maddi destek maksatlı birçok organizasyonlar tertiplemiştir. Osmanlı memleketinde yaşayan ihtiyaç halindeki Rum ve Ermeniler yararına, 14 Aralık 1897'de Hocabey'de (Odesa) kendi tablolarından oluşan bir sergi düzenlemiştir.⁶⁹ Sergiden elde edilen 2 bin ruble gelirin yarısı Ermenilere, yarısı da Rumlara yardım olarak gönderilmiştir. Ayrıca Erzurum'da fakir Ermenilere dağıtılması için İstanbul'daki Rus elçisine 3 bin frank ulaştırılmıştır.

Daha sonra, Kırım'da yeni bir Ermeni kilisesinin inşası için büyük katkıda bulunmuş ve burasını tasvirleriyle süslemiştir. Ayrıca burada, muhtâcin yararına sergiler de düzenlemiştir. Ayvazovski, ölmeden bir sene önce de (1899'da), Aziz Sarkis Ermeni Kilisesi'ne miras olarak bıraktığı arazinin gelirinden 50 bin rublenin kendisinin de öğrenim gördüğü kilise okuluna harcanmasını istemiştir.⁷⁰

Kefe'ye seyahat eden pek çok kişinin meşhur ressam Ayvazovski'yi ve eserlerini görmeden, atölyesine uğramadan şehirden pek ayrılmak istemediklerini de belirtmek gerekir. Misafirlerinin önemli bir kısmı da ressamla tanışmak isteyen şehrin sakinleri olmuştur. Ayvazovski'nin, kendisini ziyarete gelen misafirlerine samimi bir tavır sergilediği anlaşılmaktadır. Ressamın bu hususiyetine bir misal olarak ilginç bir kişilik olan Kırımlı Alim'in ziyareti ve tanışması verilebilir.

68 İnci Kuyulu Ersoy, "Kırım, Feodosiya (Kefe) Ayvazovsky Çeşmesi", *Sanat Tarih Dergisi*, S. XIV-1, Nisan 2005, s. 193-204.

69 BOA, HR.TO. nr. 355/18; BOA, HR.SYS. nr. 2773/12; BOA, Y.A.HUS. nr. 380/46. Hocabey Başşehbenderliği'nden gelen tahriratta ressam hakkında "aslı Ermeni milletinden ve Rusya bahriye ressamlarından Ayvazovski" ifadesine yer verilmiştir.

70 Mikayelyan, a.g.m., s. 61-62.

18 Ressam İ. K. Ayvazovski,
Fotoğraf, 1898 (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Kırım Tatarı Alim'in Ayvazovski'yi Ziyareti

Ressamın atölyesini ziyaret edenlerden birisi de tarihî kahraman olarak anılan, Kırım Tatarlarından Alim Azamatoğlu'dur (1816/1819-1925). Alim, Çar ordusuna hizmet etmek istemeyip, etrafına topladığı cesur ve atik yiğitlerle, zengin toprak sahipleri ve tüccarlardan mal, mülk para alıp fakirlere dağıtan, yoksulları koruyan ilginç bir şahsiyettir. Her vaziyetten rahatça kurtulabilen ve etkileyici bir kişi olan Alim'i, Çar hükümetinin askerleri bir türlü yakalayamamışlardı.

Nihayet yakalanmışsa da, yakalanana kadar Kırım Tatar köylülerine büyük yararlılıklar gösterme konusunda epey işler yapmıştır. Esasında, bu dönem kasvetli bir dönemdir. Rus toprak sahipleri ve Kırım Tatar mirzaları tarafından köylünün

istismar edildiği yıllardır. Akmescit, Yalta ve Ke-fe'de faaliyette bulunan Alim'in, sadece Kırım Tatarlarını değil, millet ayrımı gözetmeksizin tüm aciz durumda olanları himaye ettiği söylenmektedir. Alim'in tarihî kahraman olmasıyla ilgili olarak 1848-1849 senelerine ait mahkeme tutanakları yanında yine Alim'i tanıyanların hatıraları da bulunmaktadır.

Kırım'da sıradan bir köylü iken sonradan yaptıklarıyla halkın millî ve efsanevi bir kahramanı haline gelen Alim'in Ayvazovski ile tanışmasının, 1846-1848 yılları arasındaki bir zaman diliminde olduğu tahmin edilmektedir. Ayvazovski'nin henüz evli olmadığı bir dönemde, yaz mevsiminin bir gününde meşhur ressamı görmek üzere atölyesine giderek kendisiyle tanışır. Bu ilk karşılaşmaları ve tanışmalarına dair anlatılan hikâye ise özetle şöyledir:

"Ayvazovski'nin yanına gelen hizmetçisi, bir Kırım Tatarının kendisiyle konuşmak istediğini söylediğinde, ressam fırçasını bırakarak salona çıkar. Karşısında, şark motifleriyle bezeli renkli gömleli, bol paça pantolonlu, kara bıçaklı, geniş omuzlu, biraz uzunca yüzlü, 30 yaşlarında bir Kırım Tatarı durmaktadır. Ressam misafirine ne istediğini sorduğunda;

-Ovanes Aga ile konuşmak istiyorum, diye cevap verir Alim.

İstedığı kişinin kendisi olduğunu söyleyen ressam misafirini tanımak ister. Bu esnada kendisini tanıtan Alim:

-Hakkınızda çok şey duydum. Epeydir sizi görmek istiyordum. Resim yapıyor musunuz, mümkün olsa onlara bakardım, demesi üzerine birlikte resimhaneye geçerler.

O sıralarda Ayvazovski'nin, Osmanlı padişahının sipariş ettiği resimleri hazırlamakla meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Alim'e, İstanbul, Boğaziçi ve Üsküdar'ın manzaralarını yansıtan tablolarını gösterir. Halbuki Alim, duvarda asılı Kırım dağlarının, Sudak'ın ve Yalta'nın resimlerine dikkat kesilir. Çünkü buralar, çok iyi bildiği yerlerdir.

Bu arada ressam, Kırım âdetlerine göre kahve ikram etmeden misafirini bırakmak istemez. Kahve içerken Alim sorar:

-Ovanes Aga, siz daha bekârsınız, değil mi?

Ayvazovski, bekâr olduğunu, ve bir an evvel evlenmek istediğini söylediğinde Alim, toyuna (düğününe) mutlaka geleceğini, evleneceği gelini de görmek istediğini söyleyerek oradan ayrılır.

Bir süre sonra, 1848'de Ayvazovski, Julia Graves adlı bir İngiliz kıızıyla evlenir. Nikâh töreni sonunda düğüne katılanlar ressamın yaşadığı eve döndükleri zaman, ressam karşısında, at üzerinde Alim'i görür.

-Toyunuza gelirim demiştim. İşte geldim. Hayırlı olsun, gelin güzelmiş, dedikten sonra bıçağının altından çıkarttığı kıymetli bir mendili faytonda oturan gelinin dizleri üzerine bırakır.

-Bahıtlı olunuz Ovanes Aga, gördünüz mü ben sözümde durdum, dedikten sonra oradan ayrılır."

Bu görüşmeden birkaç ay sonra Ayvazovski, Alim'in Akmesic'te yakalandığı ve hapsedildiği haberini almıştır.⁷¹

19 İ. K. Ayvazovski, Fotoğraf, 1900.

71 B. Sluçanko, "Alim Aydamak ve Ayvazovskiy", Emel, çev. Tuncay Kalkay, S. 174, İstanbul 1989, s. 33-35.

Ayvazovski'nin Ölümü: "Fanî Olarak Doğdu, Ebedî Bir Miras Bıraktı"

Çok çalışkan bir ressam olarak tanınan İvan Ayvazovski, Kefe'deki atölyesinde *Türk Kalyonunun İnfılakı* isimli tablosu üzerinde çalıştığı esnada, 2 Mayıs⁷² 1900'de, 87 yaşında ani bir beyin kanaması geçirerek şövalesinin başında ölmüştür.⁷³ Ressamın vefat haberi, dönemin yabancı ve yerli basınında geniş yer almış; gazetelerde ressam hakkında makaleler, haberler yayınlanmıştır.⁷⁴ Osmanlı hükümeti, ressamla ilgili gazetelerde çıkan bu haberlerin kopyaları ile bir fotoğrafının Zaptiye Nezareti'nde arşivlenerek bulundurulmasını gerekli görmüştür.⁷⁵

20 İ. K. Ayvazovski, *Bir Türk Kalyonunun İnfılakı*, 1900, 69 x 99 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi) Ressamın tamamlanmamış son resmi olup eşi A. N. Ayvazovskaya tarafından Resim Galerisi'ne bağışlanmıştır.

Ressamın kabri ise doğduğu şehir olan Kefe'de, tarihî St. Sergius (Sarkis) Ermeni Kilisesi avlusundadır. Mezar taşı kitabesindeki şu satırlar, ressamın hayat felsefesini ifade eden son derece yerinde bir tabirdir: "Fanî olarak doğdu, ebedî bir miras bıraktı."⁷⁶

Ayvazovski'nin uluslararası ebedî mirası olan Türk, Rus ve Ermeni tarihine dair tabloları günümüzde farklı müzelerde sergilenmektedir.

72 Eski Rus takvimine göre 19 Nisan 1900.

73 Barsamov, a.g.e., s. 21-22.

74 *Gil Blas*, nr. 7473, 4 May 1900; *La Croix*, 4 Mai 1900; *La Rap-pel*, Paris, nr. 1102, 5 Mai 1900.

75 BOA, ZB. Nr. 316/118).

76 Tuğlacı, a.g.e., s. 6.

21 Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi (Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

Fırtınalı Denizlerin Ressamının Ebedî Mirası Saraylarda Sergileniyor

Deniz manzaraları ressamlığının öncülerinden olan Ayvazovski, farklı ülkelerin denizlerini, okyanuslarını, göllerini ve nehirlerini resmetti; bu alanda yeni bir tarz oluşturdu ve ressamlar yetiştirdi. Çoğunlukla deniz savaşlarını ya da deniz manzaralarını resmeden Ayvazovski, dalgaların hareketlerini, suyun şeffaflığını ve su ile gökyüzü arasındaki diyalogu ustalıklı tuvalerine aktarmıştır. Tablolarını, daima denizi gözlemleyerek yapmıştır. En meşhur eserlerinden biri olan *Dokuzuncu Dalga* adıyla bilinen tablosu tamamıyla gözlem temelinde hazırlanmıştır, bir hayal ürünü değildir. Denizi hareket halinde tasvir etmek, dalgaların kırılmasını, saydamlığını yansıtmak şüphesiz ki dalgaların farklı şartlarda hareketlerini ve karakterini derinlemesine bilmekle mümkündür.⁷⁷

77 Barsamov, a.g.e., s. 10.

22 Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi (Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

Deniz savaşlarına dair çalışmalarının ekserisi Rus tarihine ait olmakla birlikte, yaptığı *Sinop Bombardımanı*, *Merküri*, *Çeşme Deniz Muharebesi*, *Navarin Muharebesi*, ayrıca katıldığı Kırım Savaşı sırasında yaptığı *Sivastopol Savunması* gibi resimler, Osmanlı tarihinden sahneler de yansıtmaktadır. Çalışmalarında birçok Osmanlı bandıralı gemi de yer almaktadır.

23 Keleş / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi önündeki sahil
(Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

Karadeniz, Ege ve Akdeniz'i baştan başa gezen Ayvazovski'nin birçok kez geldiği İstanbul, İtalya kıyıları gibi sürekli dikkatini çekmiş ve eserlerine konu olmuştur. İstanbul manzaralarını yansıtan *Kız Kulesi* (1848), *Galata Kulesi* (1848), *İstanbul Manzarası* (1856), *İstanbul'da Mehtaplı Gece* (1862), *Ay Işığında Eyüp* (1874)⁷⁸ adlı tablolarının yanı sıra daha pek çok tabloları vardır.

24 Keleş / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi önünde
Ayvazovski'nin heykeli (Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

78 Tuval üzerine yağlıboya, 94 x 74,5 cm (Milli Saraylar Koleksiyonu, Env. No. 1171082).

Binlerce tablo yapan ve çok çalışkan bir ressam olarak tanınan Ayvazovski, Ermenilerin ve Rusların millî bir sanatkârı olarak görülmeyle birlikte⁷⁹ esasında uluslararası kabul gören ve itibar edilen bir ressamdır. Tablolarının büyük bir kısmı Erivan, St. Petersburg ve Moskova devlet müzelerinde, Keleş Ayvazovski Resim Müzesi'nde, bir kısmı ise Türkiye'de, Fener Rum Patrikhanesi, İstanbul Kumkapı Ermeni Patrikhanesi, Milli Saraylar, Harbiye Askeri Müzesi, Deniz Müzesi ve MSGSÜ Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonlarında bulunmaktadır. Ayvazovski'nin *Deniz Manzarası*⁸⁰ (24 x 34 cm) adlı bir yağlıboya tablosunu satın alan Şehzade Abdülmecid Efendi, tabloyu daha sonraları 1916'da Âsâr-ı Nakşiye Müzesi'ne hediye etmiştir. Bu eser o zamanlar, 120 Env. No. ile koleksiyon defterine kaydedilmiştir.⁸¹ Yine aynı sene içinde ressamın *Fırtınalı Deniz ve Fener* (61 x 66 cm) adlı bir tablosu satın alınmak suretiyle aynı müze koleksiyonuna dâhil edilmiştir (Env. No. 118).⁸²

25 Ressamın kullandığı mobilyalar, Keleş / Feodosiya
Ayvazovski Resim Müzesi (Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

Denizde Fırtına (1874, 36 x 65 cm, tuval üzerine yağlıboya, İstanbul Deniz Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 1907); *Karadeniz'de Tahlisiyeciler*

79 M. S. Sarkisyan, "Mesto i Znaçenie Ayvazovskogo v İstorii Armiyanskoj Jivopisi XIX. Veka", *Lraber Hasarakakan Gitutyuneri*, (Akademiya Nauk Armiyanskoj), Nr. 10, Erivan 1967, s. 70-81.

80 Bu tablo günümüzde MSGSÜ Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndadır.

81 İAMA, Karton nr. 96, Dosya nr. 4647, 27 Şubat 1327; Halil Edhem, *Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu*, İstanbul 1340, s. 47, 60.

82 Halil Edhem, a.g.e., s. 60.

26 Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi'nde Ayvazovski'ye ait belgeler (Fotoğraf: F. Ürekli Arşivi, 2018)

27 İ. K. Ayvazovski, *Şafakta Deniz*, tuval üzerine yağlıboya, 1893, 20 x 24 cm, (Harbiye Askeri Müzesi Resim Koleksiyonu, Env. No. 11108)

(1874, 115 x 140 cm, tuval üzerine yağlıboya, İstanbul Deniz Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 2464); *Limanda Yelkenliler* (1873, 30 x 40 cm, tuval üzerine yağlıboya, İstanbul Deniz Müzesi Tablo

Koleksiyonu, Env. No. 2783); *Şafakta Deniz*, (20 x 24 cm, tuval üzerine yağlıboya, Harbiye Askeri Müzesi Tablo Koleksiyonu, Env. No. 11108).

60 yıllık kariyeri boyunca Ayvazovski 6 bini aşkın eser hazırlamıştır.⁸³ Kefe'ye yerleşen ressam, atölyesinde resimler hazırlamanın yanında, genç yeteneklere sanatını öğretmek ressamların yetişmesi için de çaba harcamıştır.⁸⁴ Kefe şehriyle adeta özdeşleşmiş bir ressam olan Ayvazovski'nin en meşhur eserleri, buradaki Ayvazovski Resim Müzesi'nde yer almaktadır.

28 İ. K. Ayvazovski, *Dalgalar Arasında*, 1898, 285 x 425 cm, tuval üzerine yağlıboya (Kefe / Feodosiya Ayvazovski Resim Müzesi)

Sonuç

Her şeyden önce kaydedelim ki, ressamın öne çıkan tarafı miras bıraktığı binleri aşan resim ve krokileriyle, insanlar ve toplumlar arasında sevgi ve barışın kökleşmesini gaye edinmesidir. Dünya sanat tarihinde yerini almış müstesna şahsiyetlerden birisi olup, muhtelif zamanlarda düzenlediği elliyi aşkın sergilerinde kabiliyetini, maharetini, ustalığını ortaya koyarak, uluslararası düzeyde kabul görmüş şöhreti, Rusya dışına yayılmıştır.

19. yüzyılın ünlü deniz ressamı Ayvazovski'nin çok sayıdaki eserleri arasında İstanbul'a gelişlerinde yaptığı manzaralar da önemli bir yer tutmaktadır. Hayatının son on yıllık evresinde Kefe'de Ermeniler

83 Sarkisyan, "I. K. Ayvazovsky", s. 26.

84 Sarkisyan, "Mesto i Znaçenie Ayvazovskogo", s. 80.

lehinde ve Osmanlı Devleti aleyhinde giriştiği propaganda faaliyetleri her ne kadar Ayvazovski'nin Osmanlı sarayı ile ilişkilerinde bir kırılma noktası oluşturmuşsa da ressamın sanatçılığı ve eserleri Türk toplumunda propaganda faaliyetlerinden daha etkili olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
 BOA, A.DVN. nr. 129/42.
 BOA, A.DVN.MHM. nr. 24/69.
 BOA, HR.SYS. nr. 2771/84, nr. 2773/12; nr. 2773/12; nr. 2858/74.
 BOA, HR.TO. nr. 355/18.
 BOA, HR. MKT. nr. 224/6.
 BOA, İ. DAH. nr. 691/48320; nr. 1110/86891.
 BOA, İ.HR. nr. 151/7991.
 BOA, TS.MA-E. nr. 241/52.
 BOA, Y.HUS. nr. 344/51; nr. 380/46.
 BOA, Y.PRK.HR. nr. 35/63.
 BOA, ZB. nr. 316/118.
 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi (İAMA), Karton nr. 96, Dosya nr. 4647, 27 Şubat 1327.

Sürelî Yayınlar

- Gil Blas*, nr. 7473, 4 May 1900.
La Croix, 4 Mai 1900.
L'année Artistique, Anné 1878, Paris 1879.
La Rappel, nr. 11012, Paris, 5 Mai 1900.
Le Monde Illustré, nr. 15, 23. 7. 1857, s. 5; nr. 276, 26. 7. 1862, s. 55; nr. 1128, 9. 11. 1878.
L'orient Illustré, nr. 89, 14 Novembre 1874, Russkaya Starina, Petersburg 1878.
Şark, nr. 262, 7 Ramazan 1291; nr. 264, 10 Ramazan 1291; nr. 267, 13 Ramazan 1291; nr. 268, 14 Ramazan 1291; nr. 270, 16 Ramazan 1291; nr. 275, 23 Ramazan 1291; nr. 286, 10 Şevval 1291.

Kitap ve Makaleler

- Arslan, Ayna Askeroğlu, "Eçmiyadzin Katogikosluğu ve Rusya Devleti Arasındaki İlişkilerin Başlangıcı", *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/1, İstanbul 2016.
 Arutyunyan, G. G., "O Proishojdenii Ovanesa Ayvazovskogo i Vidoizmenenii ego Familii", *İzvestiya Akademii Nauk Armiyanskoy SSR*, Nr. 2, Erivan 1965, Obşestvennie Nauki.
 Auvray, Louis, *Exposition des Beaux-Arts*, Salon de 1857.

- Barsamov, Nikolay, *İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy K 150 Letiyu So Dnya Rojdeniya*, Moskova 1967.
 Beydilli, Kemal, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XIII/17, Ankara 1988.
 Биография И.К.Айвазовского (Biyografi Aivazovsky). Электронный ресурс: http://kimmeria.com/kimmeria/feodosiya/museum_gallery_biography_16.htm
 Bouillet, Marie-Nicolas, "Gabriel Aivazovski", *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris 1900.
Bulletins de la Société d'anthropologie et de biologie de Lyon, Fondée le 10 Février 1881, 1896.
 Feodosiyskaya kartinnaya galereya imeni I.K. Ayvazovskogo (Putevoditel), Avtorı-sostaviteli: T. Gayduk-T.Kolchina-L. Danilenko, Feodosiya, 2018.
 Halil Edhem, *Elvah-ı Nakşiyе Koleksiyonu*, İstanbul 1340.
 Jacques, R. - İssaverdens, Dr., *Histoire de l'Arménie*, Venise, 1888.
 Karatigin, Pyotr Petroviç, "İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy i Yivo Hudojestvennaya XLII-hletnaya Hudojestvennaya (1836-1878) Deyatelnost", *Russkaya Starina*, c. 23, S. 9-12, Petersburg 1878.
 Koçu, R. Ekrem, "Aivazovsky", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul 1958.
 Kurginyan, K. O., "Ovanes Ayvazovskiy (K. 150. Letiyu So Dnya Rojdeniya)", *Patma-Banasirakan Handes, (İstoriko-Filologičeskoy Jurnal)*, Nr. 2-3, Erivan 1967, Akademiya Nauk Armiyanskoy.
 Kuyulu Ersoy, İnci, "Kırım, Feodosiya (Kefe) Ayvazovsky Çeşmesi", *Sanat Tarih Dergisi*, S. XIV-1, Nisan 2005.
 Kuzmin, Nikolay Nikolayeviç, *Vospominaniya o professore İ. K. Ayvazovskom*, Petersburg 1901.
 Mikayelyan, V. A., "I. K. Ayvazovskiy i ego sooteçestvenniki", *Lraber Hasarakakan Gitutyunmeri*, Akademiya Nauk Armiyanskoy, Nr. 1, Erivan 1991.
 Natsionalnaya kartinnaya galereya im. I.K. Ayvazovskogo. Virtualnaya ekskursiya, IGN studio. Vıpusk 2 (disk), Kiev 2010.
 Sarımay, Yusuf, "Rusya'nın Türkiye Siyasetinde Ermeni Kartı (1878-1918)", *Akademik Bakış*, c. I, S. 2, Yaz -2008.
 Sarkisyan, M. S., "I. K. Ayvazovsky i Armiyanskaya Kultura", *Patma-Banasirakan Handes, (İstoriko-Filologičeskoy Jurnal)*, Nr. 4, Erivan 1963, Akademiya Nauk Armiyanskoy.
 ———, "Mesto i Znaçenie Ayvazovskogo v İstorii Armiyanskoy Jivopisi XIX. Veka", *Lraber Hasarakakan Gitutyunmeri, (Akademiya Nauk Armiyanskoy)*, Nr. 10, Erivan 1967.
 Sluçanko, B., "Alim Aydamak ve Ayvazovskiy", *Emel*, çev. Tuncay Kalkay, S. 174, İstanbul 1989.
 Tuğlacı, Pars, *Ayvazovski Türkiye'de*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1983.
 Ürekli, Fatma, "Ayvazovski", *Yedikıta*, S. 71, İstanbul, Temmuz 2014.
 Vapereau, Gustave, *Dictionnaire Universel des Contemporains*, Paris 1858.